

วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม–ธันวาคม 2559)

**ประชาธิปไตยและปัญหาเรื่องความดีทางการเมืองในสภาวะสมัยใหม่:
ข้อพิจารณาเชิงวิเคราะห์ผ่านมุมมองของ
ฟูกูยามา คอลลินิคอส และกิกเคนส์**

Democracy and the Political Good Problem in Modernity:
An Analytical Consideration via the Perspectives of
Fukuyama, Callinicos and Giddens

เชษฐา พวงหัตถ์*
(Chetta Puanghut)

* อคิตอาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขต
พระราชวังสนามจันทร์ ปัจจุบันเป็นนักวิชาการอิสระ

Puanghut, C. (2016). 12 (2): 113-143

DOI: 10.14456/jssnu.2016.16

Copyright © 2016 by Journal of Social Sciences, Naresuan University:
JSSNU

All rights reserved

บทคัดย่อ

ในบทความนี้ผู้เขียนมีเป้าหมายที่จะสำรวจและประเมินวิวาทะเกี่ยวกับความหมายของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั่วยุโรปตะวันออกในช่วงปี ค.ศ. 1989-1991 โดยเฉพาะในสหภาพโซเวียต โดยตั้งคำถามชุดหนึ่งเพื่อหาคำตอบว่าอุดมการณ์แบบตะวันตกได้รับชัยชนะจริงแล้วหรือไม่ เสรีนิยมประชาธิปไตยก้าวขึ้นมามีความชอบธรรมแทนการปกครองรูปแบบอื่นๆทั้งหมดในที่สุดจริงๆหรือไม่ และความขัดแย้งด้านอุดมการณ์ได้มาถึงยุคคลั่งแล้วจริงหรือไม่ ผู้เขียนเชื่อว่าวิวาทะเกี่ยวกับปี ค.ศ. 1989 เป็นอะไรที่มากไปกว่าวิวาทะเกี่ยวกับเหตุการณ์ของปีนั้นและเหตุการณ์อื่นๆที่เกิดขึ้นตามมา เพราะวิวาทะดังกล่าวมันยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาวะสมัยใหม่ (modernity) ผู้เขียนนำเอาชุดของปัญหาเชิงวิเคราะห์ที่เกิดขึ้นจากข้อถกเถียงดังกล่าวมาพิจารณาและพยายามชี้ให้เห็นถึงการสร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับความคิดทางการเมืองซึ่งยังคงเป็นประเด็นที่ขัดแย้งกันอยู่ในขณะนี้ โดยเฉพาะการมองผ่านความคิดของฟูกูยามา คอสิลินีคอส และกิคเคนส์ ผู้เขียนสรุปในส่วนท้ายของบทความนี้ว่าข้อถกเถียงเกี่ยวกับความคิดทางการเมืองได้กลายเป็นวิวาทะเกี่ยวกับธรรมชาติและ ความหมายของประชาธิปไตยซึ่งดูเหมือนว่าจะถูกทำให้มีพลังมากขึ้นหลังเหตุการณ์ปี ค.ศ. 1989 เป็นต้นมา

คำสำคัญ

ประชาธิปไตย สภาวะสมัยใหม่ เสรีนิยม มาร์กซิสม์ ความคิดทางการเมือง

Abstract

The author, in this article, aims to explore and assess the debate about the significance of the transformations taking place across Eastern Europe during 1989-1991, especially in the Soviet Union, by raising a series of questions which needs clarification, including whether the Western ideology has finally triumphed, whether liberal democracy has really conquered rival ideologies and whether ideological conflict has actually come to an end. He believes that the 1989 debate is not merely a debate about events of that year and other events that followed but the debate on modernity. He takes into account, in this article, a series of analytical problems arising from such a debate and tries to point out that the conceptualisation of the political good remains, until now, controversial especially via the perspectives of Fukuyama, Callinicos and Giddens. He concludes, in the final part of this article, that the debate on the political good has become one of the debates concerning the nature and the significance of democracy which seems more and more vivid since the 1989 event.

Keywords

Democracy, Modernity, Liberalism. Marxism, the Political Good

บทนำ

เป็นที่ทราบกันดีว่า ปี 1989-1991 เป็นช่วงเวลาของจุดเปลี่ยนครั้งยิ่งใหญ่ในยุคใหม่ การปฏิวัติในยุโรปตะวันออกในปี 1989 เป็นการปลดปล่อยการเข้ามาแบ่งครองยุโรปของบรรดามหาอำนาจ ผลที่สำคัญอันหนึ่งก็คือ ข้อเท็จจริงที่เคยเป็นเรื่องเศรษฐกิจได้กลายเป็นเรื่องการเมืองไปแล้ว นั่นก็คือการปรากฏตัวขึ้นมาใหม่ของเยอรมันในฐานะมหาอำนาจ ความล้มเหลวของสหภาพโซเวียตเมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1991 ซึ่งได้ทำให้การล่มสลายมีเพียงของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตเท่านั้น ทว่าของตัวสหภาพโซเวียตเองด้วยนั้น กลายเป็นเรื่องที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ผลกระทบของมันครอบคลุมตั้งแต่ มิติภูมิ-การเมือง (geo-political) (ซึ่งหมายถึงการสลายตัวของจักรวรรดิที่ประกอบด้วยหลายชาติของยุโรปแห่งสุดท้าย) ไปจนถึงมิติดูมการณ (ideological) (ซึ่งหมายถึงการดับมิดลูนิตของสังคมนิยม) พันธกิจสำคัญที่สุดของทฤษฎีสังคมก็คือ การทำความเข้าใจเหตุการณ์เหล่านี้ไปพร้อมๆ กับการนำเสนอแนวทางเชิงปฏิบัติสำหรับอนาคต

เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองยุติลง ยุโรปพังพินาศและได้ถูกย่อยแบ่งครอง การปรากฏตัวของลัทธินาซี (Nazism) และลัทธิฟาสซิสต์ (Fascism) ได้สลายความลำพองใจที่ว่ายุโรปเป็นแหล่งความก้าวหน้าของโลก การทำลายแบบจงล้างจงผลวญ (holocaust) กลับกลายเป็นการปฏิเสธข้ออ้างของยุโรปในการเป็นตัวแทนของอารยธรรมขั้นสุดยุคที่เกิดจากพลังของยุคแห่งแสงสว่าง (the Enlightenment) แม้แต่นักปรัชญาบางคนก็ได้เริ่มมองยุคแห่งแสงสว่างนี้ว่าเป็นจุดกำเนิดของการครอบงำ (domination) และเบ็ดเสร็จนิยม (totalitarianism) ในตะวันตก (Horkheimer and Adorno, 1972) ยิ่งกว่านั้น ตัวสงครามเองก็ได้ทำลายชีวิตคนนับล้านคน ทำให้โครงสร้างพื้นฐานของยุโรปพินาศย่อยยับและทำให้โลกถูกแบ่งขั้วระหว่างทุนนิยมประชาธิปไตยตะวันตกและคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออก

อย่างไรก็ดี เพียงแค่ไม่ถึงครึ่งศตวรรษ บางคนถึงกับประกาศโผล่ออกมา (โดยหยิบยืมวลีอันโด่งดังที่สุดของยเกล) ว่าเป็น "อวสานของประวัติศาสตร์" (the end of history) - ซึ่งคงจงใจให้หมายถึงชัยชนะของ "ตะวันตก" ที่มีต่อทางเลือกทางการเมืองและเศรษฐกิจอื่นๆ ที่มีอยู่ทั้งหมด การปฏิวัติที่เกิดขึ้นทั่วไปในยุโรปกลางและยุโรปตะวันออกเมื่อปลายปี ค.ศ. 1989 และต้นปี ค.ศ. 1990 เป็นตัวตอกย้ำบรรยากาศแห่งการเฉลิมฉลอง "เสรีนิยมประชาธิปไตย" (liberal democracy) ได้รับการสรรเสริญว่าเป็นตัวแทนของ "ความก้าวหน้า" (progress) และ "ทุนนิยม" (capitalism) ได้รับการเชิดชูว่าเป็นระบบเศรษฐกิจเพียงระบบเดียวเท่านั้นที่มีประสิทธิภาพ กล่าวกันว่า ความขัดแย้งด้านอุดมการณ์กำลังถูกแทนที่โดยเหตุผลของประชาธิปไตยสากล (universal democratic reason) และวิธีคิดเน้นตลาด (market-oriented thinking) (Fukuyama, 1989)

อันที่จริง ชื่อรองของบทความชิ้นนี้น่าจะเป็น "บริบทตั้งแต่ปี 1989" ทั้งนี้เพราะผู้เขียนมีเป้าหมายที่จะสำรวจและประเมินการวิวาทะเกี่ยวกับความหมายของการเปลี่ยนแปลงและการแปลงรูปแปลงร่างที่เกิดขึ้นทั่วยุโรปในช่วงปี ค.ศ. 1989-1990 และที่เกิดขึ้นอย่างเร่งเร้าจากพัฒนาการในสหภาพโซเวียตเมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1991 (ซึ่งหมายถึงขบวนการประชาชนที่ต่อต้านความพยายามรัฐประหารเมื่อวันที่ 18-21 ในเดือนเดียวกันนั้น) ตะวันตกได้รับชัยชนะจริงแล้วหรือ? เสรีนิยมประชาธิปไตยก้าวขึ้นมาด้วยความชอบธรรมแทนการปกครองรูปแบบอื่นๆ ทั้งหมดในที่สุดจริงหรือ? ความขัดแย้งด้านอุดมการณ์ถึงกาลอวสานไปแล้วหรือ?

อย่างไรก็ดี คงเป็นเรื่องที่เห็นได้ชัดอยู่แล้วว่า วิวาทะเกี่ยวกับปี ค.ศ. 1989 เป็นอะไรที่มากไปกว่าวิวาทะเกี่ยวกับเหตุการณ์ของปีนั้นและเหตุการณ์อื่นๆ ที่เกิดขึ้นตามมา เพราะวิวาทะดังกล่าวมันยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับลักษณะและรูปแบบของ "สภาวะสมัยใหม่" (modernity) อีกด้วย ซึ่งในที่นี้ก็คือ "กระบวนการ" และ "โครงสร้างของโลกในปัจจุบัน" นั่นเอง บทความนี้

จะชี้ให้เห็นถึงประเด็นหลักๆบางประการ รวมทั้งปัญหาและข้อถกเถียงเกี่ยวกับอดีต ปัจจุบัน และ ความเป็นไปได้อีกในอนาคตของสภาวะสมัยใหม่ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ “บริบทตั้งแต่ปี ค.ศ. 1989” นั้น เป็นตัวกระตุ้นนำไปสู่ปัญหาพื้นฐานอันหลากหลายเกี่ยวกับโลกที่กำลังคลี่คลายอยู่ต่อหน้าต่อตาพวกเรา โลกยุคใหม่ได้ถูกกำหนดครุปร่างขึ้นมาและถูกกำหนดครุปร่างซ้ำแล้วซ้ำเล่าด้วยหลักการทางการเมืองและเศรษฐกิจเสรีนิยมมิใช่หรือ? ปี ค.ศ. 1989 มีความสำคัญเพราะแสดงให้เห็นถึงช่วงเวลาสำคัญยิ่งในการพัฒนาและในการถกเถียงกันของชุมชนการเมืองเสรีและเศรษฐกิจแบบตลาดเสรีในระเบียบโลกฉันทันหรือ? หรือว่าปี ค.ศ. 1989 มีความสำคัญเพราะเป็นช่วงเวลาที่คุณานิยมได้รับชัยชนะเด็ดขาดเหนือสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์ และในที่สุดก็สามารถเข้ายึดกุมสภาวะสมัยใหม่เพื่อตัวของมันเองอย่างเต็มที่แต่ฝ่ายเดียวใช่หรือไม่? สังคมนิยมถึงคราววอดูสูญภายใต้สภาวะล่มสลายของมาร์กซิสม์กระนั้นหรือ? หรือว่าสังคมนิยมจะจุติมาเกิดใหม่อีกครั้งเมื่อทุนนิยมสามารถสถาปนาตนเองครอบคลุมในระดับโลกได้ในที่สุดใช่หรือไม่? พุคอย่างรวบรัดได้หรือไม่ว่า ปีค.ศ. 1989 ได้แสดงให้เห็นถึงช่วงเวลาซึ่งสภาวะสมัยใหม่ได้ถูกกำหนดครุปร่างหน้าตาขึ้นมาอย่างชัดเจนโดยชุดของพลังและความสัมพันธ์อันใดอันหนึ่งโดยเฉพาะใช่หรือไม่? หรือว่าเป็นการแสดงให้เห็นถึงบางสิ่งบางอย่างที่ซับซ้อนและไม่แน่นอนมากยิ่งขึ้นอีก?

วิวาทะเกี่ยวกับปี ค.ศ. 1989 รวมทั้งรูปแบบและลักษณะของสภาวะสมัยใหม่ ล้วนเป็นวิวาทะที่เกี่ยวข้องกับโลกตามที่มันเป็นอยู่ (ในขณะนี้) และตามที่มันอาจจะเป็น (ในอนาคต) ดังนั้นบทความชิ้นนี้จะพิจารณาชุดของปัญหาเชิงวิเคราะห์ (analytical) และเชิงปทัสฐาน (normative) ที่เกิดขึ้นจากข้อถกเถียง อีกทั้งจะพยายามชี้ให้เห็นในส่วนสุดท้ายถึงการพยายามสร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับ “ความคิดทางการเมือง” (the political good) ซึ่งหมายถึงรูปแบบที่มีคุณธรรมและพึงประสงค์ของสมาคมมนุษย์ชาติหนึ่ง ที่ยังคงขัดแย้งกันอยู่ในขณะนี้ โดยเฉพาะเสียงสะท้อนเชิงทฤษฎีที่มาจากวิวาทะระหว่างเสรีนิยม (liberalism) มาร์กซิสม์ (Marxism) และแนวพินิจสภาวะสมัยใหม่ “หลากหลายมิติ” (a “multidimensional” approach to modernity) กระแสความคิดเหล่านี้ต่างก็สร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับความคิดทางการเมืองที่แตกต่างกัน ไปอย่างเห็นได้ชัด และบทความนี้จะนำเอาจุดแข็งและจุดอ่อนของข้อถกเถียงในเรื่องดังกล่าวมาพิจารณา ซึ่งในที่สุดแล้วก็จะได้เห็นกันว่าข้อถกเถียงเกี่ยวกับความคิดทางการเมืองได้กลายเป็นข้อพิจารณาและ/หรือวิวาทะเกี่ยวกับธรรมชาติและ ความหมายของ “ประชาธิปไตย” (democracy) ซึ่งดูเหมือนว่าได้ถูกทำให้มีพลังมากขึ้นหลังเหตุการณ์ปี ค.ศ. 1989 เป็นต้นมา

บทความชิ้นนี้จะเริ่มต้นด้วยการพิจารณาอย่างรวบรัดเกี่ยวกับภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ก่อนปี ค.ศ. 1989 และอีก 3 ส่วนต่อจากนั้น จะพิจารณาวิวาทะเกี่ยวกับปี ค.ศ. 1989 โดยผ่านงานเขียนของนักคิดชั้นนำ 3 คน แต่ละส่วนจะพุดถึงแนวคิดและการประเมินแนวคิดเชิงวิพากษ์ของนักคิดเหล่านั้น ส่วนแรกเป็นการศึกษางานเขียนของฟรานซิส ฟูกูยามา (Francis Fukuyama, 1989; 1990a; 1992) ซึ่งได้กลายเป็นงานที่มีอิทธิพลต่อการถกเถียงกัน ในเวลาต่อมาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นทั่วยุโรปตะวันออก โดยเฉพาะใน โลกของแองโกล-อเมริกัน ข้อเสนอหลักของฟูกูยามาซึ่งกร้าวจนถึงขั้นประกาศว่าสังคมนิยมได้ตายไปแล้วและเสรีนิยมได้กลายเป็นปรัชญาการเมืองที่ขอบธรรมเพียงอันเดียวที่ยังคงหลงเหลืออยู่ ส่วนที่สองเป็นการพุดถึงงานเขียนของอเล็กซ์ คอลลินิคอส (Alex Callinicos 1991) ซึ่งมีท่าทีที่แตกต่างออกไปอย่างสิ้นเชิง โดยที่คอลลินิคอสได้ตีความการปฏิวัติในยุโรปตะวันออกว่าแม้จะเป็นชัยชนะสำหรับทุนนิยม แต่ก็ยังเป็นชัยชนะซึ่งกลับจะทำให้มาร์กซิสม์มีความสำคัญโดดเด่นมากยิ่งขึ้น ในปัจจุบันโดยมิได้เสื่อมถอยด้อยพลังอย่างที่ถูกมองกัน โดยทั่วไปแต่อย่างใด ส่วนที่สามเป็นการนำเอาข้อเสนอของแอนโทนี กิดเดนส์ (Anthony Giddens) (1990a, 1990b) เกี่ยวกับ “สภาวะสมัยใหม่” (modernity) และผลพวงของมันมาพิจารณา จากการที่กิดเดนส์มองว่าสภาวะสมัยใหม่แสดงให้เห็นได้ 4 มิติ อันได้แก่ ทุนนิยม (capitalism), อุตสาหกรรม

นิยม (industrialism), อำนาจการบริหาร (administrative power) และอำนาจทางทหาร (military might) ทำให้เขาเชื่อมั่นว่า อนาคตของสภาวะสมัยใหม่จะมีความซับซ้อนเกินกว่าที่ไม่ว่าจะเป็นเสรีนิยมหรือมาร์กซิสต์จะทำความเข้าใจมันได้เช่นเดียวกับในอดีต และส่วนสุดท้ายของบทความชิ้นนี้เป็นการนำเอาตรรกะของแนวคิดทั้งสามที่มีต่อ "ความดีทางการเมือง" (the political good) ที่แตกต่างกันออกไปมาพิจารณา ทั้งนี้เพราะ วิวาทะเกี่ยวกับการสร้างมโนทัศน์ในประเด็นดังกล่าวจะนำไปสู่การวิเคราะห์มโนทัศน์ "ประชาธิปไตย" (democracy) ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นำจะนำไปสู่การนำเสนอทางออกให้กับปัญหาเกี่ยวกับรูปแบบที่เหมาะสมของ "การปกครอง" (government) และ "การเมือง" (politics) ได้มากกว่าแนวคิดดังกล่าว

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์

การเปลี่ยนแปลงของระบอบการเมืองที่เกิดขึ้นทั่วยุโรปกลางและยุโรปตะวันออกในปีค.ศ. 1989-1990 (ไม่ว่าจะเป็นในโปแลนด์ ฮังการี เยอรมันตะวันออก เชคโกสโลวาเกีย และโรมาเนีย) เป็นเหตุการณ์ที่เขย่าโลก ไม่ว่าจะเป็นมองจากแง่มุมใดก็ตาม ความรู้สึกที่สื่อให้เห็นถึงความร่าเริงบันเทิงใจเป็นพิเศษได้ถูกสร้างขึ้นมาทั้งภายในและภายนอกยุโรป ดังที่คอลลิโนคอสได้บรรยายเอาไว้ว่า:

นอกเหนือจากบรรดาประเทศที่ได้รับผลกระทบโดยตรงแล้ว ประชาชนต่างมีส่วนร่วมในความรู้สึกที่มีต่อโอกาสที่เป็นไปได้ซึ่งขยายวงกว้างยิ่งขึ้น บรรดาเฟอร์นิเจอร์ที่ถูกนำมาตกแต่งเอาไว้หลังสงครามอย่างชนิดที่มีอาจโยกย้ายเคลื่อนที่ได้ นั่น พลันหลายทศวรรษไปกับตา -นี่คงจะเป็นกรณีของกำแพงเบอร์ลินกระมัง ฐานคิดที่แต่ก่อนแต่ไม่มีอาจพลิกผันเป็นอื่นไปได้ -เช่น ความเชื่อที่ว่ายุโรปจะต้องถูกแบ่งครองโดยมหาอำนาจชาตินิรันดร์- กลับล้มพังครืนลงมาอย่างฉับพลัน

(Callinicos, 1991: 8)

การแบ่งแยกตายตัวเด็ดขาดระหว่างโลกทุนนิยมประชาธิปไตย (democratic capitalist world) และโลกสังคมนิยมโดยรัฐ (state socialist world) ซึ่งถูกสถาปนาขึ้นมาหลังสงครามโลกครั้งที่สองนั้น ได้เริ่มมลายางหายไป รูปแบบของการเป็นปฏิปักษ์กันอย่างเข้มข้นระหว่างมหาอำนาจ ซึ่งบางทีน่าจะเป็นข้อเท็จจริงอันโดดเด่นที่สุดของการเมืองในครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 20 นั้น แทบจะถูกแปลงรูปเปลี่ยนร่างไปเกือบทั้งหมดในพริบตา (Callinicos, 1991: 8) ถ้าหากที่กล่าวมานี้กลับมิได้ถูกพิจารณาว่าเป็นการปฏิบัติ (หรือชุดของการปฏิบัติ) ที่เกิดขึ้นภายในกิจการของอดีตค่ายคอมมิวนิสต์ และหากจะพูดให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้นว่าเกิดขึ้นภายในระเบียบโลก คงเป็นการยากเย็นพอควรทีเดียวที่จะอธิบายได้ว่า การเปลี่ยนแปลงแบบปฏิวัติ (revolutionary change) จริงๆแล้วมีลักษณะเช่นไรกันแน่

กระนั้น สิ่งต่างๆก็มักจะไม่เป็นไปตามที่มันทำท่าว่าจะเป็น ขณะที่คำว่า "การปฏิวัติ" ดูเหมือนว่าได้ถูกนำมาใช้ในการพรรณนาให้เห็นอย่างถนัดถใจถึงการแปรเปลี่ยนของระบบสังคมนิยมโดยรัฐอย่างกว้างขวางแบบที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนและไม่มีใครคาดคิดว่าจะเกิดขึ้นจริงๆได้ รวมถึงขบวนการประชาชนแบบที่ไม่ใช่ว่าจะเกิดขึ้นได้ง่ายๆ โดยที่ประชาชนซึ่งเข้ามามีส่วนผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้นได้ออกมาปรากฏตัวตามท้องถนนในนครวอร์ซอ บูคาเรสต์ ปริกา เบอร์ลิน และนครอื่นๆ มันกลับเบือนมิดความสนใจให้หันเหออกไปจากพลังทั้งหมดที่พุ่งไปที่การเปลี่ยนแปลงและกระบวนการที่ได้เกิดขึ้นแล้วในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1989 แม้ว่าบทความนี้ยังคงอ้างถึง "การปฏิวัติ" ในปี ค.ศ. 1989-1990 ต่อไปอยู่ดี ทว่าก็ควรจะตระหนักอยู่เสมอเช่นกันว่าการปฏิวัติเหล่านี้มีรากเหง้าย้อนถอยกลับไปในมิติของเวลาด้วย เริ่มต้นจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ล้าคึกซึ่งได้เกิดขึ้นแล้วในโปแลนด์ในต้นคริสต์ศตวรรษ 1960 และในฮังการีไม่นานหลัง

จากนั้น พรรคคอมมิวนิสต์ประสบความพ่ายแพ้ในการเลือกตั้งใน โปแลนด์ และหลักการปกครองโดยพรรคเดียว (one-party rule) ได้ถูกประกาศยกเลิกในถึงการก่อกวนหน้าที่จะเกิดเหตุการณ์ “ที่ไม่มีใครคาดคิดมาก่อน” ขึ้นในปี ค.ศ. 1989-1990 ยิ่งกว่านั้น การลุกฮือขบวนการใหญ่ของนักศึกษาที่จัตุรัสเทียนอันเหมินในจีน เพื่อที่จะถูกปราบปรามอย่างทันท่วงทีในที่สุดเมื่อ 3-4 มิถุนายน ค.ศ. 1989 นั้น เป็นสิ่งที่เตือนให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงในระบบสังคมนิยมโดยรัฐนั้น อย่างดีที่สุดแล้วก็อาจจะต้องได้รับอนุญาตให้เกิดขึ้นได้อย่างค่อยเป็นค่อยไปและเป็นไปตามขั้นตอนที่ได้ถูกกำหนดเอาไว้แล้วเท่านั้น

แน่นอนว่าสิ่งที่สนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆว่าสำคัญยิ่งในยุโรปกลางและยุโรปตะวันออกในปลายคริสต์ทศวรรษ 1980 ก็คือกระบวนการปฏิรูปที่ได้ถูกริเริ่มขึ้นในสหภาพโซเวียตซึ่งโดย Mikhail Gorbachev ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีภายใต้ชื่อว่า Perestroika กระบวนการดังกล่าวนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงความคิดทางด้านยุทธศาสตร์ในเครมลิน (Kremlin) ซึ่งคาดว่าจะจะเป็นสาเหตุของการปฏิวัติเหล่านั้น รวมทั้งการค่อยๆเสื่อมคลายอำนาจของพรรคคอมมิวนิสต์ในสังคมและเศรษฐกิจของค่ายโซเวียต (Callinicos, 1991; Lewis, 1990) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การตัดสินใจของโซเวียตที่จะนำเอา “หลักการทางไครทางมัน” หรือ “Sinatra Doctrine” ซึ่งหมายถึง นโยบายที่ให้ขึ้นตีธรรมต่อทางเลือกไปสู่ความก้าวหน้าและความมั่นคงที่ชาติต่างๆ ได้กำหนดขึ้นมาเอง (เข้าทำนอง “ทำกันเองตามทางของคุณ” / “Do it your way.”) นั้น มาใช้แทน “หลักการเบรซเนฟ” (Brezhnev Doctrine) ซึ่งก็คือ นโยบายในการปกป้องคุ้มครอง “ความสำเร็จของสังคมนิยม” ในยุโรปตะวันออกด้วยการใช้กำลัง (ถ้าจำเป็น) นั้น มีผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อความสามารถในการอยู่รอดต่อไปได้ของระบบสังคมนิยมโดยรัฐ ด้วยการขจัดภัยคุกคามของกองทัพแดง (the Red Army) หรือการเข้ามาแทรกแซงของกองกำลังสนธิสัญญาวอร์ซอ (Warsaw Pact) ให้หมดไป และด้วยการปฏิเสธที่จะใช้กำลังเพื่อบดขยี้การประท้วงของมวลชนให้สิ้นซาก นี่เองที่ทำให้ “หลักการซินาตรา” (Sinatra Doctrine) สามารถสั่นคลอนอำนาจของคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออกได้อย่างมีประสิทธิภาพทีเดียว พัฒนาการในเยอรมันตะวันออกเป็นกรณีให้เห็น ได้ชัดเจนหนึ่งที่นำมาพิจารณาเมื่อฮังการีได้เปิดพรมแดนของตนด้านติดกับออสเตรีย และถือได้ว่า การ “ลั่นไกปืน” ให้มีการอพยพอย่างขนานใหญ่ของชาวเยอรมันตะวันออกเข้าไปใน (เยอรมัน) ตะวันตก ได้เกิดขึ้นแล้ว แรงกดดันภายในเยอรมันตะวันออกได้ทวีความเข้มข้นมากขึ้นตามไปด้วย เจ้าหน้าที่ของเยอรมันตะวันออกซึ่งแทนที่จะหันไปใช้กำลังดังที่เคยประพฤติปฏิบัติกันอยู่เป็นประจำทุกวันกลับหาทางช่วยเหลือพลเมืองของตน โดยการอนุญาตให้เข้าสู่ตะวันตกผ่านช่องทางที่ถูกเปิดขึ้นใหม่ตามกำแพงเบอร์ลิน ผลลัพธ์ก็จะเป็นไปตามที่พวกเราทราบกันดีอยู่แล้ว นั่นก็คือเจ้าหน้าที่ไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ที่ต้องดำเนินไปตามวิถีทางของมันอยู่แล้ว อีกทั้งความชอบธรรมและอิทธิพลของเจ้าหน้าที่เหล่านั้นก็ได้ถูกมองข้ามไปทั้งหมด

รากเหง้าของเหตุการณ์ปี ค.ศ. 1989-1990 สามารถมองย้อนหลังไปได้ไกลกว่านั้น ชุขของแรงกดดันโดยเฉพาะ 3 ประการ สามารถถูกนำมาใช้อธิบายได้เป็นอย่างดี เพราะมันช่วยให้เข้าใจ ไม่ใช่เฉพาะแค่การทำ ไม่การเปลี่ยนแปลงความคิดทางยุทธศาสตร์จึงได้เกิดขึ้นในเครมลินเท่านั้น ทว่ายังช่วยให้เข้าใจได้อีกด้วยว่าทำไมการเปลี่ยนแปลงถึงได้เป็นไปตามทิศทางที่มันเป็น *ประการแรก* การที่เศรษฐกิจของโซเวียตไม่ได้ถูกบูรณาการให้เข้าไปอยู่ในระบบเศรษฐกิจโลกด้วยนั้น หากมองในระยะสั้นแล้ว ก็เท่ากับเป็นการป้องกันเศรษฐกิจของโซเวียตจากแรงกดดันและความไร้เสถียรภาพที่เกิดขึ้นพร้อมๆกับการยกระดับการแข่งขันด้านผลิตภาพที่จำเป็นสำหรับการก้าวร้าวซึ่งพบพบในการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศ ทว่าหากมองในระยะยาวแล้ว กลับเป็นการทำให้เศรษฐกิจของตนอ่อนแอและไม่มีขีดความสามารถในการแข่งขัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีและนวัตกรรม ยิ่งเมื่อเศรษฐกิจของโซเวียตต้องพึ่งพิงเทคโนโลยีที่นำเข้ามา รวมทั้งแหล่งทุนสนับสนุนและการลงทุนจากต่างชาติมากขึ้นด้วยแล้ว เศรษฐกิจที่รวมศูนย์

การวางแผนจากส่วนกลางซึ่งมีลักษณะเคร่งครัดและไม่ยืดหยุ่นก็ยิ่งแทบจะมีทางออกน้อยมากในการผลักดันตนเองให้ไปสู่การมีสมรรถภาพทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าเดิมได้ *ประการที่สอง* สถานการณ์ดังกล่าวนี้ ได้ถูกทำให้เลวร้ายมากยิ่งขึ้นด้วยแรงกดดันทางภูมิ-การเมือง (geo-political) ที่เกิดขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่งหลังจากความรุนแรงที่เคยทวีมากยิ่งขึ้นของสงครามเย็น ในปลายคริสต์ทศวรรษ 1970 และคริสต์ทศวรรษ 1990 การแข่งขันด้านอาวุธแบบใหม่ซึ่งระบบที่ทันสมัยและมีประสิทธิภาพมากขึ้นมีบทบาทสำคัญอย่างมากมายนั้น กลับกลายเป็นตัวสร้างภาระอย่างหนักมากขึ้นเรื่อยๆ ให้กับทรัพยากรด้านการคลัง ด้านเทคนิค และด้านการจัดการของสหภาพโซเวียต สำหรับค่าใช้จ่ายในการทำสงครามเย็นนั้น กลับดูจะเป็นเรื่องยากมากทีเดียวที่จะหยุดยั้งเอาไว้ได้สำหรับทั้งสองฝ่าย โดยเฉพาะสำหรับเศรษฐกิจของโซเวียตแล้ว กลับยิ่งทำให้องค์กรและโครงสร้างพื้นฐานจำนวนมากถึงกับต้องล้มระเนระนาดทีเดียว *ประการที่สาม* ความขัดแย้งและความแตกแยกที่สำคัญได้เกิดขึ้นในค่ายโซเวียตในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา อันนำไปสู่การดำเนินการปราบปรามขนาดใหญ่เพื่อหยุดยั้งผู้ต่อต้านในฮังการี (1956) ในเชโกสโลวาเกีย (ค.ศ. 1968) และในโปแลนด์ (ค.ศ. 1981) ขณะที่การปราบปรามดังกล่าวอาจจะสามารถหยุดยั้งการประท้วงได้อย่างมีประสิทธิภาพในระยะสั้น ทว่ามันก็ได้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของผู้ที่ไม่เห็นด้วย การเคลื่อนไหวของชนวนการทางสังคมและองค์กรอิสระในประชาสังคมแต่อย่างใด พัฒนาการในโปแลนด์ในคริสต์ทศวรรษ 1980 โดยเฉพาะการก่อตัวของสหภาพแรงงานที่มีชื่อว่า Solidarity นั้น ไม่ได้เป็นแบบอย่างของสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในยุคปัจจุบันออก โดยรวมแต่อย่างใด เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นในโปแลนด์ได้ถูกกำหนดรูปร่างหน้าตาขึ้นมาจากเอกภาพทางชาติพันธุ์และเชื้อชาติ อำนาจของนิกายคาทอลิก และสำนักอันแรงกล้าว่าศัตรูต่างชาติบนผืนแผ่นดินโปแลนด์กำลังฉ้อโกงปล้นชิงความเติบโตและเอกลักษณ์ของตนอยู่ อย่างไรก็ตาม สิ่งเหล่านี้ก็แสดงให้เห็นถึงแรงกดดันของประชาธิปไตยที่กำลังขยายตัวขึ้นเพื่อ “ทำให้รัฐต้องม้วนเสี้ยวกลับไป” และเพื่อสร้างประชาสังคมซึ่งพลเมืองสามารถดำเนินการกิจกรรมที่ตนเองเป็นผู้เลือกได้อย่างเป็นอิสระจากทิศทางการเมืองที่อาจจะถูกกำหนดขึ้นมาในทันทีทันใดได้ Solidarity ได้พยายามสนับสนุนให้มีสังคมในลักษณะดังกล่าวตลอดมาในคริสต์ทศวรรษ 1980 โดยการสร้างเครือข่ายอิสระของข่าวสาร การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้นมา ในการดำเนินการดังกล่าว มันได้ปรับเปลี่ยนและขยายความหมายของสิ่งที่จะต้องเป็นขบวนการทางสังคมแบบประชาธิปไตยพร้อมๆ กับการทำให้การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองใดๆ ภายใต้อำนาจของรัฐบาลต้องพลัดลงอย่างเห็นได้ชัด

พรรณานความข้างต้นมิได้มีเป้าหมายที่จะวิเคราะห์เจาะลึกเหตุการณ์และพัฒนาการสำคัญๆ ตั้งแต่ปี 1989 เป็นต้นมาแต่อย่างใด ทว่าต้องการให้เห็นภาพร่างทางประวัติศาสตร์เพื่อชี้ให้เห็นบริบทของจุดเน้นของบทความนี้มากกว่า - ซึ่งก็คือ การพิจารณาว่าอะไรคือความหมายของการปฏิบัติ การปฏิบัติควรจะถูกตีความกันอย่างไร และมันได้เผยให้เห็นอะไรบางอย่างเกี่ยวกับพัฒนาการของสถานะสมัยใหม่และอนาคตของมัน

ชัยชนะของเสรีนิยม ?

หลังจากการพ่ายแพ้ของสหรัฐอเมริกาในสงครามเวียดนามและการปรากฏตัวของอาวุธทำลายทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นที่มีต่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของอเมริกัน ความท้อแท้สิ้นหวังได้เกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดกับบรรดาผู้กำหนดนโยบายของวอชิงตัน ในปลายคริสต์ทศวรรษ 1970 ความรู้สึกดังกล่าวแสดงออกอย่างรุนแรงมากขึ้นในสิ่งพิมพ์ทางวิชาการจำนวนมาก ในปลายคริสต์ทศวรรษ 1980 เช่น หนังสือชื่อ *After Hegemony* (1984) ของโรเบิร์ต เคโฮฮาน (Robert Keohane) และหนังสือของพอล เค็นเนดี (Paul Kennedy) ชื่อ *The Rise and Fall of the Great Powers* (1988) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความตกต่ำ (เชิงสัมพัทธ์) ของอำนาจของสหรัฐอเมริกา พร้อมทั้งพิจารณาถึงนัยยะที่มีต่อการเมืองและเศรษฐกิจการเมืองโลก (Keohane, 1984; Kennedy, 1988) ความสนใจซึ่งต่างก็พุ่งเป้าไปที่ความไม่สอดคล้อง

กันระหว่างความแข็งแกร่งทางการเมืองกับขีดความสามารถในการผลิตและการจัดเก็บภาษีที่ถูกครอบงำ โดยคู่แข่งทางเศรษฐกิจ ได้ทำให้เกิดเสียงเตือนขึ้นมาเกี่ยวกับอนาคตของสหรัฐอเมริกาและเกี่ยวกับผลของความตกต่ำที่มีต่อการป้องกันและเสถียรภาพของตะวันตก อย่างไรก็ตาม กลับมีคนเพียงไม่กี่คนที่มองเห็นล่วงหน้าแล้วว่า ข้อพิจารณาเหล่านี้จะต้องมีความคู่ไปกับการประเมินความตกต่ำอย่างเห็นได้ชัดของคู่แข่งตัวถ่วงของตะวันตกในปีสุดท้ายของคริสต์ทศวรรษ 1980 (ซึ่งก็คือสหภาพโซเวียตนั่นเอง) บทความที่ถูกตีพิมพ์ออกมาของ ฟรานซิส ฟูกูยามา ชื่อ "The End of History?" ไม่เพียงแต่จะชี้ให้เห็นถึงความเห็นสอดคล้องต่อกัน ในความรู้สึกที่มีต่อการเสื่อมถอยถดถอยของการครอบงำอำนาจ (hegemony) ของสหรัฐอเมริกาที่มีมาตั้งแต่เริ่มแรกแล้วเท่านั้น ทว่ายังยืนยันด้วยน้ำหนักอันหนักแน่นและมั่นใจความต้องการ ในรื้อฟื้นสหภาพที่มีต่อความเห็นอกเห็นใจของค่านิยมตะวันตก , ฟูกูยามา [ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งรองผู้อำนวยการด้านการเมืองในตะวันออกกลางและโซเวียตของฝ่ายอำนวยการวางแผนนโยบาย กระทรวงต่างประเทศสหรัฐอเมริกา (US State Department Policy Planning Staff) ก่อนที่จะมาเป็นทีปรึกษาให้กับ Rand Corporation ในวอชิงตัน ดีซี] ไม่เพียงจะแสดงความยินดีปรีดาต่อ "ชัยชนะของตะวันตก" เท่านั้น ทว่ายังได้ยืนยันว่านี่คือ "อวสานของประวัติศาสตร์" ซึ่งหมายถึง "จุดสุดท้ายของวิวัฒนาการด้านอุดมการณ์ของมนุษยชาติและการกลายเป็นสากล (universalization) ของเสรีนิยมประชาธิปไตยตะวันตกในฐานะรูปแบบสุดท้ายของการปกครองของมนุษย์ (Fukuyama, 1989: 3) , สาร (message) ของฟูกูยามาได้ถูกนำมาพูดซ้ำแล้วซ้ำอีกอย่างกว้างขวางในหนังสือพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ แม้ว่าจะถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนัก กระนั้นผู้ที่วิพากษ์วิจารณ์ฟูกูยามาส่วนใหญ่เหมือนจะยอมรับว่า "จุดเน้นหลัก" ของเขา (ซึ่งก็คือ สภาวะไร้ผู้กล้ามาท้าทายเสรีนิยมด้านการเมืองและเศรษฐกิจในตลาดอุดมการณ์ของโลกในปัจจุบัน) มิใช่จะถูกหักล้างได้ง่ายๆเลย (Mortimer, 1989: 29)

สารของฟูกูยามาทำให้ต้องมองย้อนกลับไปที่วิวาทะในช่วงแรกๆในคริสต์ทศวรรษ 1950 และ 1960 ในเรื่อง "อวสานของอุดมการณ์" (the "end of ideology") (Held, 1989: 4) อย่างไรก็ตาม หนะที่วิวาทะเหล่านี้ต่างเน้นที่ความสำคัญของความตกต่ำในด้านการให้การสนับสนุนที่มีต่อมาร์กซิสม์ (Marxism) จากปัญญาชน สหภาพแรงงาน และพรรคการเมืองฝ่ายซ้ายในตะวันตก และการลดน้อยถอยลงของความแตกต่าง ในด้านกฎและกฎแห่งของรัฐบาลและการใช้จ่ายด้านสวัสดิการ ทว่าข้อเสนอของฟูกูยามากลับไปไกลถึงกว่านั้น ทั้งในแง่ปรัชญาและการเมือง ข้อเสนอของฟูกูยามามีอยู่ 4 ประเด็นหลักๆคือ

ประการแรก มีการเน้นอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างอุดมการณ์ (ideologies) ในฐานะเป็นตัวขับเคลื่อนของประวัติศาสตร์ ฟูกูยามา (ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากเฮเกล) เชื่อว่าประวัติศาสตร์ (history) สามารถถูกทำความเข้าใจได้ในฐานะเป็นลำดับต่อเนื่องของขั้นตอนของสำนึก (consciousness) หรืออุดมการณ์ ซึ่งหมายถึงลำดับของระบบความเชื่อทางการเมือง (political belief) ที่รวมเอาทฤษฎีต่างๆที่เด่นชัดเกี่ยวกับหลักการพื้นฐานซึ่งรองรับระเบียบทางสังคมเอาไว้ (Fukuyama, 1990a: 22ff) ลำดับต่อเนื่องดังกล่าวแสดงให้เห็นเส้นทางที่ก้าวหน้า (progressive) และมีเป้าหมาย (purposive) ในพัฒนาการของมนุษยชาติจากอุดมการณ์ที่มีลักษณะเฉพาะส่วนและ ไม่สมบูรณ์ ไปสู่อุดมการณ์ที่มีชื่อเรียกว่าเป็นสากลมากยิ่งขึ้น ฟูกูยามากล่าวออกมาตรงๆว่า ในยุคสมัยนี้เราได้บรรลุถึงขั้นตอนสุดท้ายของพัฒนาการดังกล่าวนี้แล้ว

ประการที่สอง อวสานของประวัติศาสตร์ได้มาถึงแล้วเนื่องจากความขัดแย้งทางอุดมการณ์ (ideological conflict) ได้ยุติลงแล้วอย่างแท้จริง **เสรีนิยม (liberalism)** คือ อุดมการณ์สุดท้ายที่ได้รับชัยชนะ ฟูกูยามาได้ให้ข้อสังเกตว่าหัวใจของข้อเสนออันนี้ "อยู่ตรงข้อสังเกตที่ว่า ความเห็นพ้องต้องกันเป็นเอกฉันท์อย่างเห็นได้ชัดเกี่ยวกับความชอบธรรมและประสิทธิภาพของเสรีนิยมประชาธิปไตย (liberal democracy) ได้เกิดขึ้น

มาแล้ว" (Fukuyama, 1990a: 22) คู่แข่งสำคัญของเสรีนิยมในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งหมายถึง ลัทธิฟาสซิสต์ (Fascism) และลัทธิคอมมิวนิสต์ (Communism) นั้น ถ้าไม่ล้มหายตายจากไปแล้ว ก็ยังคงประสบความล้มเหลวอยู่ อีกทั้งบรรดาผู้ที่เข้ามาทำลายทั้งหลายเหล่านี้ขณะนี้ ซึ่งก็คือ ขบวนการทางศาสนา อย่างเช่น ขบวนการอิสลามหรือลัทธิชาตินิยม ดังเช่นที่ปรากฏอยู่ในยุโรปตะวันออกทุกวันนี้ ก็กลับแสดงออกซึ่งอุดมการณ์ที่มีลักษณะเฉพาะส่วนหรือไม่สมบูรณ์ กล่าวคือ อุดมการณ์เหล่านั้นสนับสนุนความเชื่อที่ไม่สามารถอ้างความยั่งยืนได้ตลอดรอดฝั่ง หากมิได้นำเอาอุดมการณ์อื่นๆเข้ามาช่วยเสริม ระบบความเชื่อทางศาสนาและชาตินิยมจึงไม่สามารถกลายเป็นทางเลือกที่เป็นเอกภาพอันใหม่ นอกเหนือจากเสรีนิยมในระยะยาวได้ และเมื่อเป็นเช่นนี้แล้วก็ย่อมไม่มี "ความหมายที่เป็นสากล" (universal significance) เห็นจะมีก็แค่เสรีนิยมประชาธิปไตย ซึ่งดำรงอยู่ควบคู่ไปกับหลักการจัดตั้งองค์กรเศรษฐกิจที่เน้นตลาดเท่านั้น ที่จะสามารถนำไปสู่พัฒนาการของ "ความหมายทางประวัติศาสตร์โลกอย่างแท้จริง" (truly world historical significance) ได้ในที่สุด (Fukuyama, 1990a: 23)

ประการที่สาม อวสานของประวัติศาสตร์ควรจะถูกมองว่าหมายถึง การยุติความขัดแย้งทั้งหมดสามารถเกิดขึ้นได้ (จริงๆแล้วมันจะต้องเกิดขึ้นมาด้วยซ้ำไป) จากแหล่งที่มาอันหลากหลาย ได้แก่จากผู้สนับสนุนอุดมการณ์ (รุ่นเก่า) ที่มีอยู่มากมาย กลุ่มชาตินิยมและกลุ่มศาสนานิยม และประชาชนหรือกลุ่มชนที่ถูกดึงให้เข้าไปด้วยในประวัติศาสตร์หรือก่อนประวัติศาสตร์ เช่น บรรดาผู้ที่ยังคงอยู่ "ภายนอก" โลกเสรี (ประเทศโลกที่สามบางประเทศ) หรือผู้ที่ยังคงเป็น "คนที่ย่อยข้างใน" (ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มชนภายใน โลกเสรีซึ่งไม่ได้ซึมซับรับรู้ถึงความไม่สามารถหลีกเลี่ยงให้พ้นไปได้ของมัน) ยิ่งกว่านั้น ก็ยังคงมีอันตรายของ "การแตกแบ่งเป็นสองขั้ว" (bifurcation) ของโลกอยู่ต่อไปอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อยู่ในสังคมเสรียุค "หลังประวัติศาสตร์" (post-historical) และคนอื่นๆที่เหลือ (ซึ่งหมายถึง โลกแบบดั้งเดิมที่ยังมิได้ถูกทำให้เป็นสมัยใหม่เลย) แน่นอนว่าการแบ่งแยกเป็นสองขั้วสามารถทำให้เกิดการต่อสู้อย่างเข้มข้นและรุนแรงขึ้นมาได้ ทว่าฟูกายามาก็ยังคงเชื่อว่าการต่อสู้เหล่านั้น ไม่สามารถนำไปสู่ระบบความคิดใหม่ๆเกี่ยวกับความยุติธรรมทางการเมืองและสังคมซึ่งสามารถเข้ามาแทนที่หรือแข่งขันเสรีนิยมไปได้ และ

ประการสุดท้าย ความคิดของฟูกายามาเองก็มิใช่จะไม่ขัดแย้งกันเองเกี่ยวกับประเด็นเรื่อง "อวสานของประวัติศาสตร์" ฟูกายามาเสนอว่า มันจะเป็น "เวลาที่แสนเศร้ามากๆทีเดียว" (Fukuyama, 1989: 18) มันคงจะไม่เป็นการก้าวกระโดดอย่างท้าวหาญของจินตนาการและการต่อสู้ของอาจในเรืองหลักการอันยิ่งใหญ่ของมนุษย์อีกต่อไป การเมืองจะกลายมาเป็นส่วนเสริมเพิ่มขึ้นมาของกระบวนการกำหนดกฎระเบียบของตลาด สังเคราะห์อุดมคตินิยม (idealism) จะถูกแทนที่โดยการจัดการทางเศรษฐกิจและการแก้ปัญหาทางเทคนิคเพื่อสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้บริโภค

กล่าวโดยสรุปเมื่อหันไปพิจารณาถึงประเด็นหลักอันหนึ่งของแนวคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) แล้ว สิ่งที่ฟูกายามากำลังกล่าวอ้างอยู่นั่นก็คือ การสิ้นเรี่ยวสิ้นแรงของ "มหาวรรณาคความ" (grand narratives) เกี่ยวกับการปลดปล่อยพันธนาการของมนุษย์ (human emancipation) ซึ่งแสดงออกมาในลักษณะของความหว่านหาวหรือแบบคิตัวรชน ซึ่งบรรดามหาวรรณาคความเหล่านี้เคยต่อสู้ขัดแย้งกันเพื่อครอบงำโลก อย่างไรก็ตามขณะนี้ เราสามารถสังเกตเห็นความเสียหายในน่าเสียงของฟูกายามานั้นมันก็ได้สะท้อนให้เห็นการยืนยันสนับสนุนชัยชนะของเสรีนิยมอย่างออกหน้าออกตาในเวลาเดียวกันด้วย ความเห็นพ้องต้องกันอย่างเป็นเอกฉันท์ทางด้านอุดมการณ์ (ideological consensus) ในปัจจุบันนี้ อาจจะไม่ได้มีลักษณะเป็น "สากลอย่างเต็มที่และเกิดขึ้นมาได้อีก" (fully universal and automatic) ทว่ามันดำรงอยู่ "ในระดับที่สูงกว่า" ไม่ว่าจะเป็นช่วงเวลาใดก็ตามในศตวรรษที่ผ่านมา" (Fukuyama 1990: 22) "การปฏิวัติเสรีนิยมประชาธิปไตย" (liberal democratic revolution) และ "การปฏิวัติทุนนิยม" (capitalist revolution)

เป็นขั้นตอนสุดท้ายของรูปแบบที่เห็นได้ชัดที่สุดของวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์

ข้อพิจารณาเชิงวิพากษ์ก็คือ บทความของฟูกูยามาได้รับการต้อนรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นหนึ่งในบรรดา "ตัวบท (text) หลักสำหรับยุคสมัยของเรา" (The Guardian, Sept 7, 1990) ในด้านหนึ่ง มันเป็นการนำเสนอวิธีการอธิบายที่ลึกซึ้งเพื่อสนับสนุนความถูกต้องชอบธรรมของสิ่งที่เกิดขึ้นทั่วๆ ไปกับรัฐบาลชั้นนำของตะวันตก โดยเฉพาะรัฐบาลของมาร์กาเร็ต แทตเชอร์ (Margaret Thatcher) และของโรนัลด์ เรแกน (Ronald Reagan) (Hirst, 1989: 14) มันเป็นการเสริมพลังให้กับสาร (message) ของพวกขวาใหม่แนวเสรีนิยม (neo-liberal New Right) ซึ่งตลอดศตวรรษที่ผ่านมาได้ยืนยันอย่างมั่นใจในมรณกรรมของสังคมนิยม (the death of socialism) อีกทั้งยังเชื่อมั่นว่าตลาดและรัฐซึ่งมีบทบาทน้อยที่สุด (minimal state) เท่านั้นที่เป็นอนาคตที่มีความชอบธรรมและมีประสิทธิภาพ (Friedman, 1989) อย่างไรก็ตาม อาจจะเป็นการผิดพลาดพอๆ กันถ้าหากจะมองว่าข้อเสนอของฟูกูยามาอัดแน่นไปด้วยความคิดของฝ่ายขวาเท่านั้น แม้ว่าจะมีความเห็นไม่ลงรอยกันอย่างรุนแรงเกี่ยวกับรายละเอียดของความเห็นทางการเมือง แต่สิ่งที่ปรากฏให้เห็นอย่างมีอารบิเช่ได้ในความเห็นทางการเมืองทั้งหลายก็คือสารทางการเมือง (political message) อย่างไรก็ตามก็ยังมีปัญหาสำคัญอีกหลายประการที่จะต้องหยิบยกขึ้นมาพิจารณาเกี่ยวกับข้อเสนอของฟูกูยามา

ประการแรก เสรีนิยมไม่สามารถถูกมองอย่างง่าย ๆ ว่าเป็นเอกภาพ เสรีนิยมมีอยู่หลายกระแสที่โดดเด่นซึ่งถูกนำเสนอขึ้นมาโดยนักคิดหลายคนอย่างเช่น อัดัม สมิท (Adam Smith) จอห์น ล็อก (John Locke) และจอห์น สจวร์ต มิลล์ (John Stuart Mill) ซึ่งกระแสดังกล่าวนี้ประกอบด้วยการสร้างมโนทัศน์ที่แตกต่างกันออกไปเกี่ยวกับปัจเจกบุคคล ความเป็นอิสระ สิทธิและหน้าที่ของพลเมือง รวมตลอดถึงลักษณะที่เหมาะสมของชุมชน (Dunn 1979) ฟูกูยามามีได้วิเคราะห์รูปแบบที่แตกต่างกันของเสรีนิยมและมิได้ให้ข้อเสนอใดๆ ว่าเราอาจจะเลือกรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งจากที่มีอยู่หลากหลายขึ้นมาได้อย่างไร นี่คือข้อบกพร่องที่เห็นได้ชัด เพราะเสรีนิยมโดยตัวของมันเองก็เป็นบริบทที่มีความขัดแย้งกันทางอุดมการณ์อยู่แล้ว

ประการที่สอง ฟูกูยามาก็ได้สำรวจตรวจสอบว่ามีความตึงเครียด (หรือบางทีอาจจะ เป็นความขัดแย้ง) ระหว่างองค์ประกอบที่เรียกว่า "เสรี" (liberal) และ "ประชาธิปไตย" (democratic) ของคำว่า "เสรีนิยมประชาธิปไตย" (liberal democracy) ซึ่งหมายถึง ระหว่างฐานคิดที่เป็นเสรีเกี่ยวกับสิทธิของปัจเจกบุคคล หรือ "พรมแดนของเสรีภาพ" (frontiers of freedom) ซึ่ง "ไม่ควรที่จะมีใครได้รับอนุญาตให้ก้าวข้ามเข้าไปได้" และการเข้าไปเกี่ยวข้องกับการกำหนดกฎระเบียบของการกระทำของปัจเจกบุคคล และของกลุ่ม รวมทั้งความรับผิดชอบทางการเมืองแบบประชาธิปไตย (Berlin, 1969: 194) บ่อยครั้งที่เคียวทิมมอร์ราผู้ที่ได้เขียนเกี่ยวกับปัญหาเหล่านี้เอาไว้มักจะหาคำตอบในทิศทางที่แตกต่างกันออกไปจำนวนมาก (Held 1987) จุดยืนของฟูกูยามาที่พยายามถ่วงดุลระหว่าง "เสรีนิยม" และ "ประชาธิปไตย" ก็ยังไม่เป็นที่แน่ชัด ยิ่งกว่านั้น คงจะไม่ได้มีแค่เพียงรูปแบบเชิงสถาบันของเสรีนิยมประชาธิปไตยเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ประชาธิปไตยในยุคปัจจุบันได้ตกผลึกกลายเป็นรูปแบบแตกต่างกันออกไปจำนวนมาก เช่น ตัวแบบ Westminster, Federal และ Consensus เป็นต้น ซึ่งอย่างน้อยที่สุดก็มักจะพูดถึงทำที่เป็นเสรีเอาไว้อย่างกว้างๆ (Lijphart, 1989; Dahl, 1989) อันที่จริง จะเห็นได้ว่าฟูกูยามาไม่ได้หยิบยกเอาประเด็นเรื่องความหมายทั้งหมดของประชาธิปไตยและกระแสที่แตกต่างหลากหลายของมันขึ้นมาวิเคราะห์เลย

ประการที่สาม การยืนยันในหลักการเกี่ยวกับเสรีนิยมทางเศรษฐกิจและกลไกตลาดของฟูกูยามาก็ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาได้เช่นกัน จากการเดินตามฐานคิดที่เป็นแก่นแกนของเสรีนิยมแบบ laissez-faire ซึ่ง "ตลาด" ที่โดยพื้นฐานแล้วสามารถปรับคุณภาพของตัวเองได้ ถ้า "ความไม่สมบูรณ์" ต่างๆ ถูกกำจัดออกไป (เช่น ปัญหาค่าจ้างและราคา) ทำให้ฟูกูยามาตีความ "ตลาด" ว่าเป็นกลไกของการประสานที่ "ไร้พลัง" (powerless) ดังนั้น ฟูกูยามาจึงได้ละเลย

ไม่เข้าไปตรวจสอบเรื่องระดับที่ความสัมพันธ์ของตลาดได้กลายเป็นความสัมพันธ์ซึ่งอำนาจที่สามารถสร้างข้อจำกัดให้กับกระบวนการประชาธิปไตยได้ พุกยามาไม่สามารถแม้แต่จะตั้งคำถามว่าความแตกต่างกันอย่างเป็นระบบในเรื่องรายได้ ความมั่งคั่ง และโอกาสนั้น อาจจะเป็นผลของรูปแบบความสัมพันธ์ของตลาด[ซึ่งหมายถึง "ความสัมพันธ์ของตลาดแบบทุนนิยม" (capitalist market relations)] ที่ยังคงมีอยู่หรือไม่ ทั้งนี้เพราะเสรีภาพโดยเฉพาะอันหนึ่ง (ซึ่งก็คือเสรีภาพในการสะสมทรัพยากรทางเศรษฐกิจได้อย่างไม่จำกัด และในการจัดระเบียบทางการผลิตให้อยู่ในรูปของวิสาหกิจที่ถูกควบคุมตามลำดับขั้น) ย่อมกลายเป็นสิ่งท้าทายจนถึงระดับที่ว่าพลเมืองทุกคนจะต้องสามารถมีเสรีภาพทางการเมืองได้ซึ่งก็คือระดับที่พลเมืองสามารถระทำการในกระบวนการทางการเมืองในฐานะที่เท่าเทียมกันทุกคนนั่นเอง (Dahl, 1985) การไม่พิจารณาถึงการท้าทายย่อมเป็นการเสียต่อการมองข้ามภัยคุกคามที่สำคัญอันหนึ่งที่มีต่อเสรีภาพในโลกยุคปัจจุบัน [ภัยคุกคามซึ่งแตกต่างไปจากที่นักคิดอย่างอาเล็กซิส เดอ ท็อกเกววิลล์ (Alexis de Tocqueville) และจอห์น สจ๊วต มิลล์ คิดเอาไว้ว่ามาจากการเรียกร้องความเท่าเทียมกัน (equality)] ทว่ากลับมาจาก "ความไม่เสมอภาคเท่าเทียมกัน" (inequality) ซึ่งมีมากจนกลายเป็นตัวละเมิดเสรีภาพทางการเมืองและการเมืองแบบประชาธิปไตย (Dahl, 1985: 60)

ประการที่สี่ ยิ่งกว่านั้น ระดับที่ความไม่เสมอภาคในกรรมสิทธิและการควบคุมและความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดใน โอกาสของชีวิตจะทำให้เกิดความแตกต่างกันในเรื่องของผลประโยชน์ ซึ่งสามารถลดทอนความขัดแย้งในด้านค่านิยม หลักการ ความเชื่อ [ซึ่งก็คือ "อุดมการณ์" (ideology)] ภายในตะวันตก และระหว่างตะวันตกกับประเทศ "โลกที่สาม" ขึ้นมานั้น ก็แทบจะไม่ได้นำมาพิจารณาอย่างจริงจัง ทั้งๆที่พุกยามาเองก็ได้อ้างอิงถึงเหตุเกี่ยวกับอันตรายของโลกที่แบ่งแยกออกเป็นขั้วเอาไว้ด้วย ศักยภาพสำหรับการต่อสู้ระหว่างลักษณะของ "อุดมการณ์" ที่แตกต่างกันของระเบียบทางเศรษฐกิจ (economic order) และรูปแบบอันพึงปรารถนาของการจัดองค์กรทางเศรษฐกิจในระดับชาติและระหว่างชาติก็ได้รับการให้ความสำคัญน้อยมาก ตัวอย่างเช่น ไม่ว่าจะอย่างไรก็ดี ก็เป็นที่ประจักษ์ชัดในตัวของมันเองแล้วว่าระบบเศรษฐกิจที่เป็นอยู่สามารถทำให้เกิดสภาพชีวิตขั้นต่ำสำหรับประชาชนนับล้านๆคนซึ่งขณะนี้กำลังเผชิญกับความตายอันเนื่องมาจากความอดอยากอยู่ในแอฟริกาและที่อื่นๆ (ประมาณ 30 ล้านคน ตามตัวเลขประมาณการในปัจจุบัน) หรือในเรื่องเดียวกันนี้อีกเช่นกัน สภาพชีวิตขั้นต่ำของประชากรบนดาวเคราะห์ดวงนี้ที่ต้องเผชิญกับอุณหภูมิของโลก โบนีหรือขุนเขาร้อยๆอันเป็นผลมาจากการปล่อยมลพิษไปของไอโซน และการทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่ช่วยค่าจุนชีวิตที่ยังคงมีอยู่ต่อไปดูเหมือนว่ายังไม่เป็นที่แจ้งชัดแต่อย่างใดว่าระบบเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ขณะนี้จะไปด้วยกัน ได้กับท่าทีของเสรีนิยมที่มองปัจเจกบุคคลทุกคนว่า "มีเสรีภาพและเท่าเทียมกัน" (Miller, 1989) เมื่อเป็นเช่นนั้น เราก็สามารถคาดการณ์ได้ว่าเสรีนิยมน่าจะเผชิญกับการวิพากษ์วิจารณ์ที่จะเกิดขึ้นมาใหม่ได้อีก ทรายโคกตามที่มีการแสวงหาระเบียบเศรษฐกิจที่ "เที่ยงธรรม" และ "ปลอดภัย" มากขึ้นยังคงดำเนินอยู่ต่อไป

ประการที่ห้า การพูดถึงสิ่งที่มีศักยภาพเป็นแหล่งที่มาของความขัดแย้งทางด้านอุดมการณ์ของตัวพุกยามาเอง ก็แทบจะไม่มีน้ำหนักแต่อย่างใด การไม่พูดถึงการกำหนดลักษณะของอุดมการณ์ซึ่งโดยตัวของมันเองก็เป็นปมปัญหาอยู่แล้ว (Thompson, 1990) ทำให้ความพยายามของพุกยามาที่จะอธิบายเรื่องการดำรงอยู่ของชาตินิยมและขบวนการทางศาสนา (โดยเฉพาะพวกที่ยึดติดกับหลักคำสอนทางศาสนา) ไม่เป็นที่น่าเชื่อถือ ตัวอย่างเช่น พุกยามาไม่ได้มองอิสลามในฐานะอุดมการณ์ทางการเมืองบนพื้นฐานที่ว่ามัน ไม่ได้ทำให้เกิดข้อเรียกร้องที่เป็นสากล ทั้งนี้เพราะข้อเรียกร้องของมันจำกัดอยู่แค่เพียง โลกมุสลิมเท่านั้น การมองเช่นนี้ถือว่าเป็นข้อเสนอมที่ให้การได้ทีเดียวเพราะการให้เหตุผลแบบเดียวกันนี้แน่นอนว่าจะต้องนำไปสู่ข้อสรุปว่าตัวเสรีนิยมเองก็ควรจะต้องไม่ถูกพิจารณาว่าเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองทั้งนี้เพราะตัวมันเองก็ไม่สามารถทำให้เกิดข้อเรียกร้องที่เป็นสากลด้วยเช่นกัน (มันมีผลกระทบที่จำกัดมากต่อโลกมุสลิม, จีน และสังคมอื่นๆ)

ยิ่งกว่านั้น แหล่งที่มาที่มีมานานแล้วบางอย่างของวิวาทะทางการเมืองซึ่งได้เกิดขึ้น ในตะวันตกจาก ขบวนการทางสังคมเมื่อไม่นานมานี้ อย่างเช่น Feminism, Greens ก็ไม่ได้ถูกหยิบยกขึ้นมา พิจารณาแต่อย่างใด

ประการสุดท้าย คำประกาศของฟูกูยามาในเรื่อง “อวสานของประวัติศาสตร์” ไม่น่า ประทับใจให้เลย ทั้งนี้เพราะสิ่งต่างๆที่ฟูกูยามาละเลี่ยนนั้น ไม่เพียงแต่จะเป็นเรื่องของการที่ยังคง สามารถถูกโต้แย้งได้ต่อไปของเสรีนิยมและการสร้าง มโนทัศน์เรื่องความดีทางการเมือง (the political good) แบบเสรีนิยมภายในและเลยเขตแดนของรัฐชาติออกไปเท่านั้น ทว่าเราไม่สามารถทำได้อย่างเต็มที่เลยว่าอะไรบางอย่างจะกลายเป็นแหล่งที่มาหลักๆทั้งหมดของความขัดแย้ง และการต่อสู้ทางอุดมการณ์ใน โลกที่ถูกกำหนดโดยสิ่งที่เกิดขึ้น โดยบังเอิญ สิ่งที่ไม่ได้คาดคิดมาก่อน และสิ่งที่ไม่อาจประเมินค่าได้อย่างแน่นอน โดยวิถีทางที่ได้ถูกกำหนดเอาไว้แล้ว และโดยแบบ แผนที่มีขอบเขตแน่นอนดูยาคำของการเปลี่ยนแปลงทางสถาบัน (Himmelfarb, 1989) สิ่ง ที่พวกเราส่วนใหญ่รู้นั้นมีพื้นฐานอยู่บนสิ่งที่ได้เกิดขึ้นมาแล้ว (บนสิ่งที่เคยเป็น และ ไม่ใช่บนสิ่งที่จะเป็น) ด้วยความหมายที่มีลักษณะเฉพาะเช่นนี้ ความคิดของเฮเกลสามารถถูกนำมาหักล้าง ความคิดของฟูกูยามาได้ เพราะตัวเฮเกลเองก็เป็นผู้ที่ได้ยาเตือนบรรดานักปรัชญาทั้งหลายเอาไว้ว่า “นกเค้าแมวของเทวีมินเอร์วา (Minerva) จะขยายปีกของมันออกมาเมื่อเวลาสายณั้เท่านั้น” (Hegel, 1967: 13) เราไม่สามารถปฏิเสธความเป็นไปได้ของการยึดเกาะคัมภีร์ของ ลัทธิใหม่ๆซึ่งมีศักยภาพในการระดมมวลชนและมีขีดความสามารถในการสร้างความชอบธรรม ให้กับระบอบใหม่ไม่ว่าจะเป็นแบบยัดเยียดประโยชน์ส่วนรวมหรือแบบอำนาจนิยมก็ตาม(Beetham, 1991)

ความจำเป็นของมาร์กซิสต์

ทฤษฎีเสรีนิยม (ไม่ว่าจะอยู่ในกรอบของแนวคลาสสิกหรือแนวร่วมสมัย) โดยทั่วไปแล้ว ก็มักจะอ้างถึงสิ่งที่จะต้องพิจารณาตรวจสอบกันอยู่อย่างระมัดระวัง นั่นก็คือ ความสัมพันธ์ที่มีอยู่ ระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย ชนชั้นกรรมากร ชนชั้นกลาง และชนชั้นสูง คนผิวขาวและคนผิวดำ และ กลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายอื่นๆ ในขณะนี้นั้นเปิด โอกาสให้เสรีภาพที่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ นั้น ได้เกิดขึ้นจริงๆจังๆไ้หรือไม่ การดำรงอยู่อย่างเป็นแบบแผนของเสรีภาพบางอย่าง ในทฤษฎีเสรี นิยม -แม้ว่ามิใช่จะไม่มีค่าสำคัญ- มีคุณค่าจำกัด ถ้ามันไม่สามารถนำมาใช้ได้ในทางปฏิบัติ การประเมินเสรีภาพจะต้องกระทำบนพื้นฐานของเสรีภาพที่จับต้องมองเห็นได้ หากปราศจากเนื้อหา ที่เป็นรูปธรรมแล้ว ก็แทบจะไม่สามารถพูดออกมาได้เลยว่า เสรีภาพมีผลบางอย่างที่ลึกซึ้งต่อ ชีวิตประจำวัน ถ้านักเสรีนิยมอย่างฟูกูยามาจะต้องนำเอาประเด็นนี้มาพิจารณากันอย่างจริงจังแล้ว ละก็ พวกเขา ก็คงต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับโดยตรงมากขึ้นกับประชาชนอีกเป็นจำนวนมหาศาลที่ถูก จักค่ออย่างเป็นระบบ (เนื่องจากการขาดทรัพยากรและโอกาสอย่างมากมาย) ไม่ให้เข้ามามีส่วน ร่วมอย่างจริงจังในกิจการทางการเมืองและสังคม

เกี่ยวกับประเด็นที่เกี่ยวข้องกันนี้ คอลลิโนคอสซึ่งเป็นผู้ที่ออกมาปกป้อง “มาร์กซิสต์ คลาสสิก” (classical Marxism) อย่างแข็งขันที่สุดคนหนึ่งในปัจจุบัน ได้โต้แย้งว่า เสรีนิยมประชาธิปไตยได้ทำลายสัญญาของมันจนปึป่น คอลลิโนคอส [ซึ่งเดินตามแนวทางของนัก ทฤษฎีการเมืองชาวอิตาเลียนชื่อออร์เบโร โต บ็อบบลิโอ (Norberto Bobbio)] ได้ชี้ให้เห็น ว่าสัญญาดังกล่าวนั้นได้แก่ (1) การมีส่วนร่วม (participation) (2) การควบคุมจาก ข้างล่าง (control from below) และ (3) เสรีภาพในการโต้แย้ง (freedom of dissent) [Callinicos 1991: 108 และดูเปรียบเทียบกับบ็อบบลิโอ (Bobblio, 1987: 42-44)] คอลลิโนคอสยอมรับว่าเสรีนิยมประชาธิปไตยที่ดำรงอยู่จริงนั้นล้มเหลวด้วย หลักฐานเชิงประจักษ์ 3 ประการ คือ *ประการแรก* เห็นได้จากการดำรงอยู่ของพลเมืองที่เฉื่อยชา จำนวนมาก (เช่น พลเมืองที่มีสิทธิเลือกตั้งในสหรัฐอเมริกาไปลงคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง

ประธานาธิบดีไม่ถึง 50 เปอร์เซ็นต์) *ประการที่สอง* ความเสื่อมคลายและการถูกแทนที่ของสถาบันรัฐสภาโดยศูนย์อำนาจจำนวนมากที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง (ตัวอย่างที่เห็นชัดก็คือ การขยายตัวของบทบาทของระบบราชการ ของตัวแทนที่ไม่ได้ผ่านการเลือกตั้ง และของหน่วยงานด้านความมั่นคง) และ *ประการสุดท้าย* ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่มีต่อการกระทำของรัฐอย่างแท้จริง โดยเฉพาะที่มีต่อความเป็นไปได้ในการปฏิรูปของทุนนิยม (reform of capitalism) อย่างค่อยเป็นค่อยไป [เช่น การโยกเงินหายวับไปของทุน (capital) เป็นภัยคุกคามที่เกิดขึ้นเป็นปกติวิสัยต่อรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งที่มีโครงการปฏิรูปสังคมอย่างจริงจัง] (Callinicos, 1981: 109)

เมื่อเป็นเช่นนี้ คอลลินิคอสจึงได้พยายามหาทางปกป้องแนวคิดมาร์กซิสต์คลาสสิก โดยการชี้ให้เห็นว่าประชาธิปไตย (และโครงการสังคมนิยมที่มีความเป็นไปได้) สามารถมาจากรากฐาน "ข้างล่าง" ได้ ก็ต่อเมื่อมาจากการดำเนินกิจกรรมด้วยตนเอง (self-activity) ของชนชั้นกรรมกรเท่านั้น คอลลินิคอสประกาศว่าวิธีการของประชาธิปไตยที่สามารถนำมาใช้กับเสรีนิยมประชาธิปไตยได้นั้น สามารถถูกพบเห็นได้ใน "แนวคิดที่ส่งงานของคริสต์ศตวรรษที่ 20 เกี่ยวกับประชาธิปไตยของโซเวียต (soviet) ของสภากรรมกร (workers' councils) ..." (Callinicos, 1981: 110) จากทฤษฎีดังกล่าวนี้เอง ลัทธิสตาลิน (Stalinism) [ซึ่งครอบคลุมประวัติศาสตร์ของสหภาพโซเวียต (Soviet Union) อยู่จนถึงเมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่แล้ว] สามารถถูกมองได้ว่าเป็นการปฏิเสธสังคมนิยม (socialism) คอลลินิคอสได้ตีความลัทธิสตาลินว่าเป็นพลังต้านการปฏิวัติ (counter-revolutionary force) ที่สร้าง "ระบอบทุนนิยมโดยรัฐ" (state capitalist regime) ขึ้นมาในปีสุดท้ายของคริสต์ศตวรรษ 1920 โดยที่ระบอบดังกล่าวนี้เป็นระบอบที่กลไกของรัฐร่วมกันดูดซับมูลค่าส่วนเกิน (surplus value) และกำหนดกฎระเบียบในการสะสมทุน (capital accumulation) ซึ่งเป็นการเข้ามามีบทบาทที่ครั้งหนึ่งเคยถูกดำเนินการโดยชนชั้นกรรมกร ลัทธิสตาลินได้ทำลายความเป็นไปได้ของประชาธิปไตยของ "กรรมกรที่พูดจากระด้าง" ("radical workers" democracy) ซึ่งได้เคย "ถูกคิดตั้ง" ในช่วงสั้นๆ ในสหภาพโซเวียตในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1917 ภายใต้การนำของเลนิน (Lenin) ดังนั้น ถ้าเป็นไปตามความคิดของฟูกูยามาแล้ว การล่มสลายของลัทธิสตาลินในปีค.ศ. 1989 จึงไม่สามารถถูกมองได้ว่าเป็นการปราชัยของมาร์กซิสต์คลาสสิกได้เลย และสิ่งที่ประสพชัยชนะในปีค.ศ. 1989 นี้ก็มีใช้ "ประชาธิปไตย" หว้างกลับเป็น "ทุนนิยม" (capitalism) ต่างหาก ความสำเร็จของการปฏิวัติในยุโรปตะวันออกก็คือ ผลกระทบที่มีต่อการจัดองค์กรทางการเมืองใหม่ของชนชั้นปกครองซึ่งเปิดโอกาสให้ชนชั้นนำด้านเทคนิค (เทคนิแครด) และข้าราชการของยุโรปตะวันออกได้บูรณาการเศรษฐกิจของสังคมเข้ากับตลาดโลกได้อย่างเต็มที่และช่วยในการเปลี่ยนผ่านจากทุนนิยมโดยรัฐไปสู่ทุนนิยมที่ถูกรื้อยัดเอาไว้ด้วยกันทั่วทั้งโลกใบนี้ (Callinicos, 1981: 58)

คอลลินิคอสได้โจมตีสมการ Marxism = Leninism = Stalinism โดยให้เหตุผลว่า "จุดแตกหักเชิงคุณภาพ" (qualitative break) ได้แยกแ่งลัทธิสตาลิน (Stalinism) ออกจากมาร์กซิสต์ (Marxism) และเลนินนิสต์ (Leninism) (Callinicos, 1981: 16) ทั้งทฤษฎีของมาร์กซ์และการปฏิบัติของเลนินต่างก็ไม่ยอมรับระบบที่มีลักษณะเพียงแคंपกครองโดยบุคคลเพียงคนเดียวและมีลักษณะเป็น "การจัดองค์กรตามลำดับขั้นเพื่อควบคุมทุกด้านของชีวิตทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม โดยมีคณะบุคคลจำนวนแคंपหุบมือหนึ่งอยู่บนส่วนยอดของกลไกของพรรค" (Callinicos, 1981: 15) นอกจากนั้น ยังมีข้อเสนออยู่ในแนวคิดมาร์กซิสต์คลาสสิก โดยเฉพาะในแนวคิดของทรอตสกี (Trotsky) และฝ่ายซ้ายที่เป็นปฏิปักษ์กับลัทธิสตาลิน ซึ่งนำเสนอพื้นฐานสำหรับการทำความเข้าใจการล่มสลายของระบอบสตาลิน (Stalinist regimes) ในทฤษฎีของคอลลินิคอส มีประเด็นหลักๆ อยู่ 3 ประเด็นที่มีความสัมพันธ์กันโดยเฉพาะคือ (Callinicos, 1981: 16-20)

ประเด็นแรก งานของมาร์กซ์ (ซึ่งถูกเพิ่มเติมและถูกทำให้ลึกซึ้งขึ้น โดยนักวิชาการมาร์กซิสต์รุ่นหลังๆ) ได้พูดถึงการเปลี่ยนแปลงยุคสมัยซึ่งอยู่ในรูปของความขัดแย้งที่อยู่เบื้องหลังซึ่งเกิดขึ้นระหว่างความสัมพันธ์และพลังทางการผลิตและการต่อสู้ทางชนชั้นซึ่งทั้งประนีประนอมและทำให้ความขัดแย้งเข้มข้นขึ้น การอธิบายดังกล่าวเป็นการนำเสนอกรอบที่จำเป็นสำหรับการทำความเข้าใจการล่มสลายที่ดำเนินต่อไปอย่างไม่หยุดยั้งของระบบสตาลิน

ประเด็นที่สอง ในงานของนักคิดสายทรอตสกี (Trotskyist tradition) โดยเฉพาะงานที่มีความลึกซึ้งของโทนี คลิฟ (Tony Cliff) ได้ปรากฏให้เห็นพื้นฐานสำหรับการทำความเข้าใจลักษณะพิเศษและวิวัฒนาการของลัทธิสตาลิน (Cliff, 1974) คอลลินิคอสเชื่อว่าการอธิบายเรื่อง "ทุนนิยมโดยรัฐ" (state capitalism) ของคลิฟนั้น เป็นการพยายามระบุให้เห็นชัดถึงความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ในระบบสตาลิน-ระหว่างชนชั้นครอบงำที่ชู้ตริคซึ่งดำเนินการอยู่ในระบบราชการและโรงงานอุตสาหกรรมของรัฐ และชนชั้นกรรมกรที่ถูกกีดกันมิให้เข้าไปควบคุมพลังการผลิตใดๆเลย ความขัดแย้งดังกล่าวนี้เองที่ได้นำระบบสตาลินไปสู่ "วิกฤตที่รุนแรง" ขณะที่วิกฤติได้รับการแก้ไขชั่วคราวโดยการผนวกเศรษฐกิจยุโรปตะวันออกเข้ากับระบบทุนนิยมโลก ความขัดแย้งของระเบียบอันหลังนี้น่าจะส่งผลทำให้เกิดความไร้เสถียรภาพทางเศรษฐกิจและการเมืองที่รุนแรงมากยิ่งขึ้นในอนาคต และ

ประเด็นสุดท้าย ในการกำหนดความหมายให้กับโครงการปลดปล่อยชนชั้นการของมนุษยชาติ (human emancipation) พวกมาร์กซิสต์คลาสสิกได้เสนอทางเลือกให้กับระบบที่ถูกครอบงำโดยชนชั้นในขณะนี้ (ทั้งในตะวันตกและในตะวันออก) ในการสนับสนุนการสร้างมโนทัศน์ของสังคมนิยมในฐานะเป็น "การปลดปล่อยตนเองของชนชั้นกรรมกร" (the self-emancipation of the working class) นั้น มาร์กซิสต์คลาสสิกเชื่อมั่นในวิสัยทัศน์ของ "ขบวนการของเสียงข้างมากจำนวนมหาศาลที่มีจิตสำนึกที่เกิดขึ้นเองและเป็นอิสระเพื่อผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ที่มีจำนวนมหาศาล" ตามที่มาร์กซ์ได้เคยเขียนเอาไว้ นี่คือวิสัยทัศน์ของ "สังคมนิยมจากข้างล่าง" (socialism from below) ซึ่งขัดแย้งกับทั้งรูปแบบของการปกครองที่ครอบงำอยู่ในสหภาพโซเวียตและในยุโรปตะวันออก และประชาธิปไตยของตะวันตกที่อ่อนแอ (Callinicos, 1991: 18)

ยุคปัจจุบันเป็นยุคของระบบเศรษฐกิจที่เป็นเอกภาพเพียงระบบเดียว (Callinicos, 1991: 134) อย่างไรก็ดี มันก็เป็นระบบที่มีการชู้ตริคและความไม่เสมอภาคอย่างเห็นได้ชัด "ทุนนิยมที่ดำรงอยู่จริง" (really existing capitalism) (ซึ่งไม่เหมือนกับมายาคติเรื่องตลาดที่สร้างคุณภาพของตัวเองได้) มีลักษณะดังนี้ (1) การเติบโตของบรรษัทข้ามชาติที่อยู่เหนือการควบคุมของรัฐ-ชาติ (2) วัฏจักรของวิกฤตการผลิตเหลือล้น (over-production) อนาธิปไตย (anarchy) และความสูญเปล่า (waste) (3) ความยากจนในดินแดนใจกลางของตะวันตกและความไม่เท่าเทียมกันใน โอกาสของชีวิตระหว่างตะวันตกและโลกส่วนที่เหลือ และ (4) การสร้างผลข้างเคียงที่คุกคามชีวิตของการสะสมทุนของทุนนิยมที่ไร้การควบคุม ตัวอย่างเช่น ในรูปของอุณหภูมิของลูกโลก โบนีที่สูงขึ้นเรื่อยๆ (Callinicos, 1991: 98-106) คอลลินิคอสได้ให้ข้อคิดว่า "ทุนนิยมสมควรถูกประณาม" และถึงเวลาแล้วที่จะต้องหันกลับ ไปรื้อฟื้น โครงการของมาร์กซิสต์คลาสสิกขึ้นมาอีก (Callinicos, 1991: 134-136)

สำหรับข้อสังเกตเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ก็คือในแนวคิดเสรีนิยมของคริสต์ศตวรรษที่ 19 และ 20 การเมืองมักถูกทำให้เท่ากับ โลภของการปกครองและความสัมพันธ์ของพลเมืองที่มีกับการปกครอง เมื่อใดก็ตามที่สมการนี้ถูกสร้างขึ้นมาและเมื่อใดก็ตามที่การเมืองถูกมองว่าเป็นบริบทพลที่แยกขาดออกมาจากเศรษฐกิจหรือวัฒนธรรม เมื่อนั้นบริบทพลอันกว้างใหญ่ไพศาลของสิ่งที่เป็หัวใจของการเมืองในกระแสดความคิดอื่นๆก็มีแนวโน้มที่จะถูกกำจัดออกไป จากทฤษฎีอันนี้ มาร์กซิสต์อยู่ในแนวหน้าของการวิพากษ์วิจารณ์ทฤษฎีดังกล่าว โดยเชื่อมั่นว่ามันเป็นการมองที่ดูประหลาด นอกจากจะไม่ขึ้นชั้นดำรงอยู่ รวมตลอดถึงความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นไม่มีลักษณะชู้ตริค และ

ชนชั้น ไม่ได้มีความแตกต่างพื้นฐานในเรื่องผลประโยชน์แล้ว ยังมองราวกับว่าความแตกต่างในเรื่องผลประโยชน์ไม่ได้เป็นตัวกำหนดชีวิตทางเศรษฐกิจและการเมืองเลย มาร์กซิสม์เชื่อว่าแหล่งที่มาหลักของอำนาจในปัจจุบัน (ซึ่งก็คือกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตของเอกชน) ได้ถูกถอดสลักการเมืองออกไป (depoliticised) โดยเสรีนิยม หมายความว่า มันได้ถูกกระทำตามอำเภอใจราวกับว่ามันไม่ได้เป็นเรื่องของการเมืองเลย

การวิพากษ์เสรีนิยมของมาร์กซิสม์คลาสสิกตามที่คอลลิโนคอสหียกขึ้นมาให้เห็นนั้น ได้ก่อให้เกิดปัญหาสำคัญหลายประการ โดยปัญหาที่สำคัญกว่าเพื่อนก็คือ ปัญหาที่ว่าความสัมพันธ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจแบบตลาดสามารถทำให้มีลักษณะที่ไม่เป็นการเมือง(non-political) ได้หรือไม่ และปัญหาตามติดมาที่ว่า ความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันระหว่างอำนาจทางเศรษฐกิจและรัฐเป็นหัวใจสำคัญของการเมืองหรือไม่ อย่างไรก็ดี มันก็ยังทำให้เกิดปัญหาในการระบุให้เห็นถึงความสัมพันธ์กัน โดยตรงระหว่างการเมืองและเศรษฐกิจ การพยายามทำความเข้าใจการเมืองโดยอ้างอิงอำนาจทางเศรษฐกิจและชนชั้น และการปฏิเสธข้อสังเกตที่ว่าการเมืองเป็นรูปแบบของกิจกรรม โดยเฉพาะแต่เพียงอย่างเดียวเช่นนี้ ทำให้มาร์กซิสม์เองมีแนวโน้มที่จะกีดกันประเด็นบางอย่างออกไปจากการเมือง โดยเฉพาะประเด็นทั้งหมดที่ไม่สามารถถูกลดทอนให้เป็นเรื่องเกี่ยวกับชนชั้นได้ ตัวอย่างสำคัญได้แก่ ปัญหาในเวช หรือประเด็นที่เกิดขึ้นจากการครอบงำของผู้ขายเหนือผู้ซื้อ หรือการครอบงำของกลุ่มเชื้อชาติหรือชาติพันธุ์บางกลุ่มที่กระทำต่อกลุ่มอื่นๆ ประเด็นสำคัญอื่นๆที่ถูกละเลยได้แก่ อำนาจของผู้บริหารธุรกิจหรือข้าราชการที่มีเหนือ "ลูกค้า" ของตน บทบาทของทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับสิทธิอำนาจซึ่งอยู่ในองค์กรสังคมส่วนใหญ่ และรูปแบบและลักษณะของสถาบันที่มาจากทางเลือกต่าง

ดังนั้น ปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่เกิดขึ้นกับแนวคิดอย่างเช่นของคอลลิโนคอส จึงเกี่ยวข้องกับคำถามที่เกิดขึ้นตามมา เมื่อระเบียบของทุนนิยมได้ถูกแสดงออกมาในฐานะเป็นองค์รวม ซึ่งรูปการณ์ทั้งหมดของชีวิตทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมมีตำแหน่งแห่งที่อยู่ภายในนั้น กลไกบางอย่างของการจัดระเบียบทางสถาบัน (เช่น ระบบรัฐ ระเบียบทางทหาร) และรูปแบบบางอย่างของความสัมพันธ์ทางสังคม (เช่น ความไม่เสมอภาคทางเพศ และการกีดกันทางเชื้อชาติ) ได้ดำรงอยู่ก่อนแล้วก่อนการปรากฏตัวเข้ามาของทุนนิยม และยังคงมีบทบาทสำคัญในการก่อตัวและการกำหนดโครงสร้างของสภาร่วมสมัยใหม่ (modernity) (Held, 1992) นัยสำคัญของประเด็นดังกล่าวนี้ก็คือ มโนทัศน์วิถีการผลิต (mode of production) และการวิเคราะห์ชนชั้น (class analysis) มีลักษณะที่จำกัดมาก ข้อเสนอเรื่องความสำคัญของการผลิตและความสัมพันธ์ทางชนชั้นจำเป็นต้องถูกปัดทิ้งไป แม้ว่ากรทำเช่นนั้นไม่อาจจะถูกทำให้หมายความว่า การวิเคราะห์ชนชั้นและความขัดแย้งทางชนชั้นกลายเป็นเรื่องที่ไม่มีความสำคัญ

มีปัญหาเพิ่มเติมที่จะต้องหยิบยกขึ้นมาพิจารณา โดยเฉพาะในเรื่องความสัมพันธ์ที่มาร์กซิสม์คลาสสิกมีต่อประชาธิปไตย ถ้าความแตกต่างทั้งหมดไม่ได้ถูกลดทอนลงให้เป็นเรื่องของชนชั้น และถ้าความแตกต่างในเรื่องความคิดเห็น (เช่น เกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากร) สามารถมาได้จากหลายๆแนวคิด ก็มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องสร้าง "พื้นที่ทางสถาบัน" (institutional space) ขึ้นมาสำหรับการทำให้ (และสำหรับวิวาทะเกี่ยวกับ) ทางเลือกทางค่านิยมและศีลธรรมและโครงการทางการเมือง ดังนั้นที่ขบวนการทางสังคมหลายขบวนการในยุโรปกลางและยุโรปตะวันออกได้พยายามกระทำมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1989 เป็นต้นมา อันที่จริง หากปราศจาก "พื้นที่" ดังกล่าว ก็เป็นการยากที่จะมองเห็นว่าพลเมืองสามารถเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นในการกำหนดสภาร่วมสมัยของการจัดตั้งสมาคมของพวกเขาได้อย่างไร การเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการถกเถียงและการประนีประนอมเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะซึ่งเป็นการถกเถียงและการประนีประนอมซึ่งไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยยึดถือ "เกณฑ์มาตรฐานแบบสภาร่วมสมัย" (objective criteria) หรือที่เป็นกลางอย่างแท้จริงได้เลย เพราะมันไม่เคยมีสิ่งเหล่านี้ ในความเป็นจริงเลย (แม้ปรัชญาวิทยาศาสตร์เองจะเป็นที่รู้จักกันดีในแง่ของการโต้แย้งกันอย่างเอาเป็นเอาตายเกี่ยวกับ

การมองหว่าวจะ ไรคือเกณฑ์หรือมาตรฐานสำหรับการหาข้อยุติให้กับข้อโต้แย้งระหว่างแนวคิด/ทฤษฎีที่ขัดแย้งกัน) ดังนั้น ชุดของกระบวนการและกลไกทางสถาบันสำหรับวิวาทะและตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการสาธารณะ จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะขาดเสียไม่ได้ มาร์กซได้ปกป้องบทบาทของการเลือกตั้งเพื่อที่จะเลือกเอาระหว่างบรรดาผู้ที่อาจจะเป็นตัวแทนของพรรคและผลประโยชน์ของท้องถิ่น โดยเป็นตัวแทนที่จะได้รับมอบอำนาจให้ทำหน้าที่แสดงออกซึ่งความคิด โดยเฉพาะ และคนเหล่านี้จะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่สามารถถูกถอดถอนได้ ถ้าหากพวกเขาล้มเหลว เห็นได้ว่าตัวมาร์กซ์เองก็ตระหนักเป็นอย่างดีในความสำเร็จของความสามารถในการ “ปลดตัวแทนออกจากตำแหน่ง” ที่เป็นรูปธรรม คอลลิคอสก็เห็นด้วยกับความคิดนี้ อย่างไรก็ตาม นักวิชาการบางคนก็มีความเห็นว่าพรรคยังคงล้าสมัยไม่เพียงพอ (Held, 1987: 135-139)

ปัญหาพื้นฐานที่เกิดขึ้นกับพรรคของมาร์กซ์ที่มีต่อการเมืองและ “อวสานของเมือง” (the end of politics) ในระเบียบของยุคหลังทุนนิยม (post-capitalist order) (เนื่องจากตามอรรถาธิบายดังกล่าวนี้ เมืองจะถึงกาลอวสานเมื่อชนชั้นถูกทุบทำลายไป) ก็คือ มันไม่สามารถยอมรับได้ว่าความแตกต่างทางการเมืองเป็นสิ่งที่ยอมรับ ซึ่งอรรถาธิบายดังกล่าวนี้ก็เป็นเพียงความเห็นที่ว่าปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มมีสิทธิที่จะเชื่อถือหรือต่อรองในฐานะเป็นสมาชิกที่มีความเสมอภาคของชุมชนการเมือง อันที่จริง การสวามโนทัศน์เกี่ยวกับการเมืองของมาร์กซ์เป็นการดึงเอาความชอบธรรมออกจาก (delegitimise) การเมืองภายในชุมชนของพลเมือง ความแตกต่างของพรรคทางการเมืองอย่างเป็นระบบสะท้อนให้เห็นผลประโยชน์ทางชนชั้นในสังคมทุนนิยม และภายหลังการปฏิวัติก็มีอันตรายาที่เห็น ได้ชัดจากกฎที่มีรูปแบบที่แท้จริงของ “การเมือง” (politics) ได้เพียงรูปแบบเดียวเท่านั้น เนื่องจากไม่มีพื้นฐานที่ถูกต้องยอมรับสำหรับความเห็นที่ไม่ลงรอยกันขั้นพื้นฐานอีกต่อไป “อวสานของชนชั้น” (the end of class) หมายถึงอวสานของพื้นฐานที่ยอมรับกันโดยทั่วไปสำหรับความขัดแย้ง (เฉพาะชนชั้นเท่านั้นที่มีผลประโยชน์อันมีอาจประนีประนอมกันได้) เป็นการยากที่จะปฏิเสธพรรคที่แฝงอยู่ในข้อเสนอ และเป็นตัวขับเคลื่อนไปสู่รูปแบบอำนาจนิยม (authoritarianism) ของการเมือง (Held 1987: 137-139) ปรากฏว่าไม่มีขอบเขตสำหรับการกระตุ้นให้เกิดการมีชนชั้นกรรมต่อความเห็นที่ไม่ลงรอยกันและวิวาทะเกี่ยวกับกิจการสาธารณะอย่างเป็นระบบอีกต่อไป ดูเหมือนว่ามาร์กซ์สมมองข้ามความสำคัญของฐานคิดของเสรีนิยมที่จะสร้างหลักประกัน ให้กับเสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์และการกระทำเมื่อเผชิญกับอำนาจทางการเมือง (แม้ว่าจะไม่ได้หมายความว่าแต่อย่างใดว่าการกำหนดคปัญหของเสรีนิยมแบบเก่าเป็นที่น่าสนใจ ฟังพอใจ อย่างมาก)

บทสรุปของข้อเสนอนี้ก็คือ ลัทธิสตาลิน (Stalinism) คงไม่ใช่เป็นเรื่องแค่เพียงการเดินແຫຼກคอก โครงการมาร์กซิสต์ -ซึ่งจริงๆแล้วแทบจะเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ทว่ามันน่าจะเป็นเรื่องของผลที่เกิดจาก “โครงสร้างส่วนลึก” (deep structure) ของแนวคิดมาร์กซิสต์ที่เน้นความสำคัญของชนชั้น จุดยืนที่เป็นสากลของชนชั้นกรรมกร และการสร้างมโนทัศน์ของการเมืองที่ยังรากลึกอยู่ในการผลิต อิทธิพลของรูปแบบอื่นๆของ โครงสร้างสังคม กลุ่ม องค์กร เอกลักษณ์ ผลประโยชน์ และความรู้ ได้รับการประเมินค่าเอาไว้ต่ำมากทีเดียว ข้อเสนอไม่ได้หมายความว่าลัทธิ สตาลินเป็นผลที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ของการปฏิบัติปี ค.ศ. 1917 นั่นก็คือ มันมีเงื่อนไขที่ซับซ้อนอีกเป็นจำนวนมากที่เป็นตัวกำหนดชะตากรรมของการปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม มันมีนัยสำคัญอย่างเห็น ได้ชัดว่ามาร์กซิสต์เข้าใจผิดในฐานคิดของเสรีนิยมและเสรีนิยมประชาธิปไตยเกี่ยวกับรูปแบบและข้อจำกัดของอำนาจรัฐ และความเข้าใจผิดอันนี้เองที่เป็นส่วนที่แก้ไม่ตกของทฤษฎีการเมืองมาร์กซิสต์คลาสสิก ยิ่งไปกว่านั้น มันยังมีความเข้าใจผิดที่มีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจการเมือง ประชาธิปไตย และลักษณะขององค์กรทางการเมืองอีกด้วย

ข้อเสนอที่ว่าสิ่งที่ล้มเหลวในสหภาพโซเวียตคืลัทธิสตาลินหรือระบอบทุนนิยม โดยรัฐ (state capitalist system) นั้น ยังคงเป็นปัญหาอยู่ การมองเช่นนี้จะชัดเจนมากขึ้นเมื่อพิจารณาว่ามันไม่ใช่รูปแบบหนึ่งของทุนนิยมที่ล้มเหลว ทว่าเป็นรูปแบบของสิ่งที่เรียกว่า “สังคมนิยมที่

บริหารโดยรัฐ" (state-administered socialism) ซึ่งโดยตัวของมันเองแล้วก็มีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปมากมายตั้งแต่สังคมที่เป็นแบบสังคมนิยมโดยรัฐ (state socialism) ของอดีตค่ายยุโรปตะวันออก ไปจนถึงระบอบสังคมนิยมประชาธิปไตยแบบดั้งเดิม (traditional social democratic regimes) ของตะวันตก แม้ว่าจะมีความแตกต่างที่สำคัญระหว่างรูปแบบต่างๆ เหล่านี้ (ซึ่งเราไม่ควรมองข้ามความสำคัญเหล่านี้) ทว่ามันก็มีองค์ประกอบร่วมกันบางประการ กล่าวคือ ทั้งหมดนี้ล้วนดำรงอยู่ควบคู่ไปกับสถาบันราชการที่ควบคุมจากส่วนกลาง โครงการของสังคมนิยมที่บริหารโดยรัฐได้สูญเสียความนิยมอย่างเห็นได้ชัดเนื่องมาจากมันไม่สามารถกำหนดรูปแบบที่พึงปรารถนาและข้อจำกัดของการกระทำของรัฐได้สำเร็จ

สังคมนิยมที่ถูกบริหารจัดการโดยรัฐนั้นอ้างว่าอำนาจรัฐสามารถกลายเป็นผู้คุ้มครองดูแลการดำรงอยู่ได้ การเข้าไปแทรกแซงในชีวิตของสังคมโดยสร้างหลักประกันให้กับการลงทุน, การจัดการเรื่องการจ้างงาน และการขยายโอกาสด้านสวัสดิการ ทำให้รัฐมีแนวโน้มที่จะอ้างว่าตนเองเป็นผู้รอบรู้ในปัญหาเรื่องความจำเป็นและความต้องการ มองย้อนหลังกลับไป ไม่เป็นที่น่าประหลาดใจเลยว่าการทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจอย่างเห็นได้ชัดของบรรดาผู้ที่รับผิดชอบกลไกของรัฐบาลนั้นก็เป็นผลกระทบอันหนึ่งที่ไม่ได้คาดคิดกันมาก่อน –ซึ่งเป็นความระแวงสงสัยอย่างฝังจิตฝังใจเกี่ยวกับความชำนาญและความตกต่ำโดยทั่วไปในด้านความชอบธรรมของ "สังคมนิยม" (Held, 1989: chs. 5-6) หลายคนต่างก็พากันอ้างว่าสังคมนิยมหมายถึง ระบบกลไกของรัฐ การเฝ้าตรวจ (surveillance) ความล่าช้า และการควบคุมของรัฐ ซึ่งมีใช้ระบอบกฎหมายให้เห็นในฝ่ายขวาใหม่ (the New Right) และในภาพลักษณ์โดยเฉพาะของสื่อมวลชนของสหภาพโซเวียต) เท่านั้น ทว่ายังเกิดขึ้นกับผู้ที่ไม่ได้สัมผัสกับบางหน่วยงานของรัฐสวัสดิการ (welfare state) ของตะวันตกเป็นประจำทุกวัน เช่น หน่วยงานประกันสังคม หน่วยงานด้านสังคม หน่วยงานการเคหะและผังเมือง

กล่าวโดยสรุป "วิกฤตของสังคมนิยม" (the crisis of socialism) (ทั้งในทางทฤษฎีและในทางปฏิบัติ) มีอะไรที่มากกว่า "วิกฤตของลัทธิสตาลิน" (the crisis of Stalinism) ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมนิยมและประชาธิปไตยจะต้องถูกนำมาพิจารณาใหม่ รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างทุนนิยมและสภาวะสมัยใหม่ เชื่อกันว่าจริงๆ แล้วน่าจะมีเหตุผลทั้งในทางทฤษฎีและในทางปฏิบัติสำหรับการตั้งข้อสงสัยกับองค์ประกอบบางอย่างของโครงการสังคมนิยมแบบดั้งเดิม (traditional socialist project)

จากสภาวะสมัยใหม่สู่สภาวะหลังสมัยใหม่

สำหรับพยูยามานัน ลักษณะของสภาวะสมัยใหม่ก็คือชัยชนะของมโนทัศน์ทางการเมืองที่โดดเด่นอันหนึ่ง –นั่นก็คือ เสรีนิยม (liberalism) "สภาวะสมัยใหม่" (modernity) ก็คือการปรับเปลี่ยนรูปร่างใหม่ (re-shaping) ของโลกตามหลักการของเสรีนิยม สำหรับคอลลินคอส สภาวะสมัยใหม่เป็นสภาวะสมัยใหม่แบบทุนนิยม ลักษณะทุนนิยมของสังคมและรัฐแบบใหม่นี้เองที่ทำให้สังคมและรัฐมีลักษณะโดดเด่นขึ้นมา ส่วนแอนโธนี กิดเดนส์ (Anthony Giddens) เป็นคนหนึ่งในบรรดาผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับสมการ modernity = liberalism หรือ modernity = capitalism แม้ว่ากิดเดนส์จะนำเอาความคิดของมาร์กซ์มาใช้อย่างมากเมื่อเปรียบเทียบกับคนอื่นแล้ว ทว่าเขากลับนำมันมาใช้ในลักษณะวิพากษ์ โดยเน้นลักษณะหลายมิติ (multi-dimensional) ของสภาวะสมัยใหม่ แบบแผนที่เป็นสาเหตุ (causal) ที่ซับซ้อนและตรรกะเชิงสถาบันของสภาวะสมัยใหม่ รวมตลอดถึงคุณลักษณะที่อาจเกิดขึ้นได้จากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและทางสังคม

ในทฤษฎีของกิดเดนส์ สภาวะสมัยใหม่มีมิติที่เกี่ยวกับสถาบันที่สำคัญอยู่ 4 มิติ ได้แก่ (1) ทุนนิยม (capitalism) ซึ่งเป็นระบบของการผลิตสินค้า (commodity) เพื่อตลาด โดยที่ในระบบนี้แรงงานรับจ้าง (wage labor) ก็เป็นสินค้าชนิดหนึ่งด้วย (2) อุตสาหกรรมนิยม

(industrialism) ซึ่งเป็นการนำเอาแหล่งที่มาของพลังงานที่ไม่มีชีวิตมาใช้เป็นเทคนิคการผลิตในฐานะเป็นสื่อกลางพื้นฐานสำหรับการแปรสภาพธรรมชาติ (3) อำนาจบริหาร (administrative power) ที่ประสานงานกันทำหน้าที่ที่เผด็จการ (การควบคุมสารสนเทศและการเฝ้าจับตาดูกิจกรรมของประชาชนที่ถูกปกครองโดยรัฐและองค์กรอื่นๆ) และ (4) อำนาจทางทหาร (military power) ซึ่งก็คือการรวมศูนย์การใช้ความรุนแรงเอาไว้ในกำมือของรัฐ มิติทางสถาบันทั้ง 4 มิติที่มีความสำคัญไม่มากไม่น้อยไปกว่ากัน ทั้งนี้เพราะรูปแบบและตรรกะของแต่ละมิติมีความแตกต่างอย่างมากจากมิติอื่นๆ ตัวอย่างเช่น พัฒนาการและพลวัตของอำนาจทางทหารและการสงคราม (warfare) ย่อมมีผลกระทบต่องานรื้อสร้างและโครงสร้างของพัฒนาการของทุนนิยมที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการก่อตัวทางชนชั้นและความขัดแย้งทางชนชั้น และช่วยทำให้เกิดระบบอำนาจใหม่ขึ้นกับทุน (ซึ่งหมายถึงระบบรัฐ-ชาติสมัยใหม่นั้นเอง) ดังนั้น การก่อตัวของระบบรัฐ-ชาติและพลวัตของความมั่นคง (และความไม่มั่นคง) ระหว่างประเทศจึงไม่สามารถที่จะถูกทำความเข้าใจได้อย่างง่ายๆ โดยแค่เพียงอ้างถึงตรรกะและพลวัตของทุนนิยมเท่านั้น (Giddens, 1990a) ในความคิดของกิดเคนส์นั้น แต่ละมิติของมิติทางสถาบันทั้ง 4 มิตินี้ทำให้เกิดชุดของกระบวนการและแบบแผนที่เป็นสาเหตุอันเด่นชัดขึ้นมาชุดหนึ่ง อย่างไรก็ตาม กิดเคนส์เชื่อว่าถ้าเรามองมาเชื่อมโยงเข้าด้วยกันแล้ว ก็จะทำให้ได้กรอบสำหรับการทำความเข้าใจลักษณะสำคัญของพัฒนาการและความตึงเครียดในสังคมสมัยใหม่ได้

กิดเคนส์เชื่อว่า การวิเคราะห์ของมาร์กซ์ในเรื่องกลไกของการผลิตและการแลกเปลี่ยนแบบทุนนิยม รวมทั้งการหาความหมายในเชิงวิพากษ์ของรูปแบบของการครอบงำและการกดขี่ทางชนชั้น ยังคงมีความสำคัญอยู่ในปัจจุบัน กระนั้น กิดเคนส์ก็แย้งว่า มีช่องโหว่ในความคิดของมาร์กซ์และในมาร์กซิสม์ ไม่ว่าความคิดของมาร์กซ์จะมีความสำคัญสักเพียงใดก็ตาม ซึ่งก็หมายความว่าไม่สามารถถูกทำให้ทันสมัยขึ้นหรือถูกแก้ไขได้อย่างง่ายๆเลย ช่องโหว่เหล่านี้เกี่ยวข้องกับมิติที่แตกต่างกันของสภาวะสมัยใหม่ และรวมถึงการไม่ได้ให้อรรถาธิบายเรื่องของอำนาจ โดยเฉพาะอำนาจทางทหาร และการใช้ความรุนแรงโดยปัจเจกชน กลุ่มต่างๆ และรัฐ นี่เองที่ทำให้มาร์กซิสม์มีข้อจำกัดในการนำมาใช้วิเคราะห์อำนาจบริหารและการตกตกลูกของมันในรัฐ-ชาติ รวมทั้งแหล่งที่มาและรูปแบบของความขัดแย้งที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับชนชั้น

ตามความคิดของกิดเคนส์ มิติเชิงสถาบันที่ซับซ้อนแต่ละมิติของสภาวะสมัยใหม่ควรจะคงถูกทำความเข้าใจในฐานะเป็นบริบทของการแข่งขันหรือความขัดแย้ง ชนชั้นกรรมกรหรือขบวนการแรงงานมักจะในรูปแบบอันหนึ่งของการตอบโต้ของกลุ่มที่มีต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ถูกจุดชนวนโดยสภาวะการณของสมัยใหม่ โดยการโยนทุนนิยมให้เข้ากับสภาวะสมัยใหม่ และการต่อสู้ของชนชั้นกรรมกรให้เข้ากับผลประโยชน์ที่ก้าวหน้าและไม่มีฝักใฝ่ฝ่าย (เช่น การทำให้จุดยืนของขบวนการแรงงานกลายเป็นจุดยืนทั่วไปและเป็นสากล) ทำให้มาร์กซ์ไม่สามารถทำความเข้าใจเรื่องสำคัญ 2 ประการ ประการแรก คือ การที่มีรูปแบบอื่นๆ ของการเมืองซึ่งไม่สามารถเข้าใจได้จากมุมมองของชนชั้นแต่เพียงอย่างเดียว และประการที่สอง คือ การอธิบายสภาวะสมัยใหม่ในเชิง "วิพากษ์" จะต้องให้ครอบคลุมมุมมองที่กว้างไกลมากกว่าผลประโยชน์ของแรงงาน ถ้าหากต้องการจะอ้างว่ามันแสดงให้เห็นถึง "ระเบียบสังคมที่มีความเป็นมนุษย์และยุติธรรม" (Giddens, 1990b)

กิดเคนส์ยอมรับว่าการพิจารณาตรวจสอบ "สังคมนิยม" (socialism) กันใหม่ภายหลังการปฏิวัติปี ค.ศ. 1989-1990 หมายความว่าคงกล่าวเท่านั้นที่สามารถนำพาพวกเราให้ "ข้ามพ้นสภาวะสมัยใหม่" เพื่อไปสู่การที่เราสามารถมองเห็นภาพของระเบียบยุคหลังสมัยใหม่ได้ ระเบียบดังกล่าวมีลักษณะที่ยากเกินกว่าจะจินตนาการได้ และมีความซับซ้อนเกินกว่าที่จะรับประกันได้ว่าวิธีคิดแบบสังคมนิยมหรือแบบยูโทเปียที่มีมาก่อนแล้ว อย่างไรก็ตาม ขบวนการทางสังคมที่มีทิศทางมุ่งสู่อนาคต (future-oriented) และการทำความเข้าใจพลวัตทางสถาบันของสภาวะ

สมัยใหม่ เป็นบุญเจอไขไปสู่ความเป็นไปได้ใหม่ๆ ขณะที่ระเบียบยุคหลังสมัยใหม่จะมีความซับซ้อน เจริญสลับกันมากขึ้นนั้น มันก็จะแสดงให้เห็นถึงขบวนการที่ก้าวพ้นสภาวะสมัยใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมๆ กับมิติทั้ง 4 แต่ละมิติที่ได้กล่าวมาแล้ว การขยายตัวของทุนนิยมอย่างไร้การกำหนดกฎระเบียบเป็นทางเลือกที่ใช้การไม่ได้แล้วในสภาวะการณ์ปัจจุบัน เช่นเดียวกับการคงอยู่ต่อไปของสังคมที่เป็นสังคม นิยมโดยรัฐ ถ้าสังคมนิยมหมายถึงการผลิตภายใต้การวางแผนอย่างเคร่งครัดซึ่งได้มีการจัดตั้งเป็น องค์การขึ้นมาก่อนภายในรัฐ-ชาติแล้ว เราคงจะเห็นได้ว่ามันไม่สามารถทำงานได้อีกต่อไป นี่ก็คง เป็นเช่นเดียวกับการสะสมทุนอย่าง “ไม่มีที่ห้ามล้อ” ในระบบทุนนิยม ทั้งนี้มันไม่สามารถจะอยู่ยง คงกะพัน ได้เมื่อคำนึงถึงเรื่องทรัพยากร และช่องว่างขนาดมหึมาของโอกาสในชีวิตที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม และภูมิภาคต่างๆ ซึ่งมีราคาค่าคงเป็นชีวิตมนุษย์จนแทบจะไม่มีใครเลยที่จะยอมรับมันได้ (จำนวน ประชาชนที่เสียชีวิตเพราะอาหาร ไร้คุณภาพในแต่ละปีมีมากพอๆ กับที่เกิดจากการทิ้งลูกกระเบิดที่อิรัก มาทุกๆ 3 ปี ทว่านี่ไม่ได้เป็นเพราะการผลิตอาหารไม่เพียงพอในระดับโลกเลย) (Bennett and George, 1987) ในทางตรงข้าม กิดเคนส์กลับออกมาปกป้องความเป็นไปได้ของระเบียบ ตลาดที่มีการกำหนดกฎเกณฑ์ ซึ่งจะปรากฏให้เห็นได้ในระบบเศรษฐกิจยุค “หลังการขาดแคลน” (post-scarcity) โดยที่ในระบบดังกล่าวนี้ สังคมที่พัฒนาแล้วจะดำเนินการ ปรับเปลี่ยนที่สำคัญเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจและรูปแบบของชีวิตของตนเพื่อนำไปช่วยเหลือคนทุกข์ระทม โลกค่อยพัฒนาให้มันมีศรีสุขขึ้นมาให้ได้

กิดเคนส์ได้สำรวจความเกี่ยวข้องกันระหว่างมิติหลักๆ ของสภาวะสมัยใหม่ทั้ง 4 มิติ และ ขบวนการทางสังคม (social movements) ซึ่งเกิดขึ้นจากมิติดังกล่าวและเป็นตัวกระทำที่แข็ง ขันในการก่อตัวขึ้นมาใหม่ (re-formation) ของมัน ถ้ากระบวนการแรงงานปรากฏตัว ขึ้นมาในฐานะเป็นผลผลิตของ และเป็นการตอบโต้ต่อสัญญาแรงงานแบบทุนนิยม ขบวนการ สิ่งแวดล้อมก็สามารถถูกมองได้ว่าเป็นผลผลิตของ และเป็นการท้าทายที่มีต่อการเสื่อมสลายของระบบนิเวศ ที่เกิดขึ้นหลังจากการตื่นตัวของอุตสาหกรรมนิยม ตำแหน่งแห่งที่ของขบวนการสิทธิของพลเมืองและ ของมนุษยชาติก็คือ ระบบของอำนาจที่ไร้ความรับผิดชอบ ขณะที่ขบวนการสันติภาพก็เป็นผลผลิต ของ และเป็นพลังหลักที่ต่อต้าน โครงสร้างของอำนาจทางทหารในปัจจุบัน การนำเอา “วิสัยทัศน์ที่เป็นทางเลือก” (alternative visions) ของขบวนการเหล่านี้มาใช้ในการ วิเคราะห์ความเป็นไปได้เชิงโครงสร้างของการเปลี่ยนผ่าน (transition) ที่เกิดขึ้นมาจาก สถานการณ์ต่างๆ ของสภาวะสมัยใหม่ [ซึ่งเป็นมุมมองที่กิดเคนส์เรียกว่า “ลัทธินิยมแบบยูโทเปีย” (utopian realism)] นำไปสู่การสร้างมโนทัศน์ขึ้นมาใหม่(reconceptualisation) ของสิ่งที่อาจจะเป็น “การพ้นสภาวะสมัยใหม่” (beyond modernity) ภาพที่ 1 แสดงให้ เห็นถึงการเชื่อมโยงกลุ่มและขบวนการของสภาวะสมัยใหม่เข้ากับ โครงการ ในอนาคตและ องค์ประกอบเชิงสถาบันของระเบียบยุค “หลังสมัยใหม่” (“post-modern” order)

ภาพ จากสภาวะสมัยใหม่สู่สภาวะหลังสมัยใหม่: โครงการในการนำเสนอความคิดของกิดเดนส์
ที่มา สังเคราะห์ความคิดของ Giddens จากหนังสือ The Consequences of Modernity (1990a)
โดยเฉพาะจากหน้า 59,102,150,159,164,166 และ 171

ในทางกลับกัน พัฒนาการดังกล่าวก็ขึ้นอยู่กับระเบียบการเมืองที่สอดคล้องกันมากยิ่งขึ้นทั่วโลก ในวันนี้ และนี่เองที่กิดเดนส์เองก็เชื่อว่าสามารถ โด่ล่อออกมาให้เห็นได้ แนวโน้มไปสู่โลกาภิวัตน์มากขึ้นกำลังบีบบังคับให้รัฐต่างๆต้องร่วมมือกันมากยิ่งขึ้น (แม้ว่าจะอยู่ในรูปแบบที่หลากหลายแตกต่างกัน) ขณะเดียวกันก็เป็นการเพิ่มขยายพื้นที่ “ข้างล่าง” ของระบิรัฐ-ชาติ เพื่อให้การมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตยมีมากขึ้น อย่างไรก็ตามแนวโน้มจะเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาได้ก็ต่อเมื่อมันถูกเชื่อมโยงเข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในบริบทของอำนาจทางทหาร และกิดเดนส์ก็เชื่อว่าสิ่งเหล่านี้มีทางเป็นไปได้ ในปัจจุบัน แทบจะไม่มีรัฐใดเลยที่จะได้รับสิ่งต่างๆจากการขยายดินแดนอย่างยืนยาวถาวร ท่ามกลางการเผชิญหน้ากับอำนาจทำลายล้างของเทคโนโลยีทางการทหารและความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันของ “ประชาชน” และ “ดินแดน”

กิดเดนส์เชื่อว่าขณะที่แนวโน้มของการทำลายล้างบางอย่างในระบบนิเวศของโลกอาจจะดำรงอยู่ต่อไปจนยากที่จะยับยั้งได้ แต่มันก็มีกรณีที่เกิดแนวโน้มในเชิงต่อต้านที่เห็นได้ชัดขึ้นมาด้วย ซึ่งแนวโน้มอันหลังนี้อาจจะได้รับการพิทักษ์ปกป้อง โดยความซับซ้อนเชิงสถาบันของระเบียบยุคหลังสภาวะสมัยใหม่ แม้ว่าเราไม่สามารถ “ทักทัก” ได้ว่า เหตุการณ์โลกกำลังจะเคลื่อนตัวไปในทิศทางที่ถูกกำหนดไว้โดย “ข้อพิจารณาแบบยูโทเปีย” (utopian considerations) อันหลากหลายเหล่านี้ ทว่ากิดเดนส์ก็ยังเชื่อว่า “การโต้แย้งถกเถียงทั้งหมด ซึ่งล้วนนำเสนออนาคตที่เป็นไปได้ทั้งหลาย รวมทั้งอนาคตที่กล่าวมานี้โดยธรรมชาติของมันแล้วสามารถสร้างผลกระทบบางอย่างได้แน่นอน” (Giddens, 1990a) อรรถาธิบายเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับสภาวะสมัยใหม่ยังคงเป็น โครงการที่จำเป็นอย่างยิ่ง

ประเด็นที่เราสามารถตั้งข้อสังเกตในเชิงวิพากษ์ในที่นี้ได้ก็คือ จุดเน้นของกิดเดนส์ในเรื่องลักษณะหลายมิติ (multi-dimensional) ของสภาวะสมัยใหม่และแบบแผนที่เด่นชัดและซับซ้อนของการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของสภาวะสมัยใหม่นี้ มีข้อได้เปรียบมากกว่าทฤษฎีอื่นๆที่ละเลยหรือลดทอนความสำคัญของสถาบันหลักบางอย่าง (เช่น อำนาจทางทหาร) อันเนื่องมาจากการเน้นที่ทับแฉบในเรื่องชุดของคำอธิบายเพียงชุดเดียว (เช่น การต่อสู้ทางชนชั้น) หรือเป็นเพราะไม่สามารถทำความเข้าใจปรากฏการณ์บางอย่างได้ (เช่น รูปแบบของอำนาจทางเศรษฐกิจ) ซึ่งเกิดขึ้นในแนวคิดเหล่านั้น (เช่น ความสัมพันธ์กันเชิงตลาด) และในที่สุดก็นำไปสู่การละเลยปัญหาสำคัญๆ (เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างเสรีภาพทางเศรษฐกิจและเสรีภาพทางการเมือง) ทำนองเดียวกัน ทรรศนะของกิดเดนส์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างรัฐและสังคม และการวิวยุติ

เข้าด้วยกันของชาติและระหว่างชาติซึ่งเป็นตัวกำหนดรูปร่างหน้าตาของยุคใหม่ ก็มีข้อได้เปรียบเหนือมุมมองที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่โดดเด่นส่วนใหญ่ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และ 20 ซึ่งมุมมองเหล่านี้มักจะตกทอดเอาว่ารากเหง้าของการเปลี่ยนแปลงของสังคมปรากฏอยู่ในกระบวนการที่อยู่ภายในสังคมนั้นๆ ซึ่งหมายถึงในโครงสร้างอำนาจ (เสรีนิยม) หรือความสัมพันธ์ทางการผลิต (มาร์กซิสม์) ยิ่งกว่านั้น ความพยายามของกิกเคนส์ที่จะพูดถึง “ด้านที่อยู่ไกลออกไป” ของสภาวะสมัยใหม่ที่ปรากฏให้เห็นพร้อมกับแกนหลักของสถาบันจำนวนหนึ่ง นับได้ว่าเป็นการให้มุมมองที่สำคัญในการพิจารณาเกี่ยวกับความเป็นอิสระและความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของรูปแบบต่างๆของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และในที่สุดแล้วก็สามารถมองเห็นจุดอ่อนของตัวแบบการเปลี่ยนแปลงที่มีอยู่ส่วนใหญ่ (เช่น ตัวแบบที่มีพื้นฐานอยู่บนการเมืองหรือเศรษฐกิจ บนปัจจัยเชิงโครงสร้างหรือกระบวนการทางสังคม ในระดับท้องถิ่นหรือระดับโลก)

อย่างไรก็ดี เป็นที่น่าแปลกอีกเช่นกันที่มีมติเชิงสถาบันและปริณิณทลของกิจกรรมบางอย่างไม่ได้เข้ามามีบทบาทในโครงการ (scheme) ของกิกเคนส์เลย เช่น กฎหมาย, วัฒนธรรม และการแบ่งแยกระหว่าง “สาธารณะ” และ “ส่วนตัว” ออกจากกัน ประเด็นเหล่านี้บางทีอาจจะเป็นลักษณะที่โดดเด่นหนึ่งของสภาวะสมัยใหม่ การละเลยสิ่งต่างๆเหล่านี้ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการครอบคลุมของบรรดาอธิบายของกิกเคนส์ และเกี่ยวกับความสามารถในการชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงหลายๆบางอย่างที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ทางสังคมและการเมือง (เช่น แบบแผนและรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปของกฎหมายมหาชน การแปรสภาพเอกลักษณ์ของชาติและของวัฒนธรรม ตลอดจนการพลิกผันในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเพศและความเป็นพลเมือง การมีส่วนร่วมในการเมือง และสวัสดิการสังคม)

ทำนองเดียวกัน ขบวนการทางสังคมอีกหลายขบวนการ นับตั้งแต่กลุ่มศาสนาเรื่อยไปจนถึงนักเคลื่อนไหวแนวเฟมินิสม์ (Feminism) ก็ไม่ได้เข้ามามีบทบาทในโครงการของกิกเคนส์เลย นี่ก็แสดงให้เห็นอีกเช่นกันว่ากรอบความคิดของเขอาจจะไม่เพียงพอในการที่จะนำไปใช้ “ต่อรอง” กับปัญหาเร่งด่วนสำคัญบางประการในวัฒนธรรมและการเมืองในปัจจุบัน อันที่จริงการไม่เปิดโอกาสให้มีพื้นที่สำหรับขบวนการเหล่านี้ คงจะมาจากความเข้าใจผิดของกิกเคนส์ที่มองว่าขบวนการเหล่านี้ ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของสภาวะสมัยใหม่และพลวัตของสภาวะสมัยใหม่นั้นเอง นอกจากนั้น รูปแบบของความสัมพันธ์ที่กิกเคนส์ชี้ให้เห็นระหว่างขบวนการทางสังคมที่สำคัญและกลุ่มสถาบัน ก็ไม่ได้มีความชัดเจนแต่อย่างใด ขบวนการต่างๆที่เปลี่ยนแปลงทิศทางตลอดเวลา (จากประเด็นเรื่องของประชาชนไปสู่ประเด็นทางการเมืองและสังคมที่กว้างกว่า) และตำแหน่งแห่งที่ในเชิงสถาบันของมันที่แตกต่างกันไปในช่วงเวลาต่างๆ (เศรษฐกิจ ชุมชนทางการเมือง ชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น) ไม่สามารถเข้ากันได้กับแผนที่ทางความคิดซึ่งจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มสถาบันและกลุ่มทางสังคมเอาไว้อย่างตายตัวหรือไร้พลวัต (Held, 1989: ch.7)

ขณะที่กิกเคนส์เน้นความสำคัญของและให้น้ำหนักกับความเป็นสาเหตุของมิติเชิงสถาบัน โดยเฉพาะที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ข้อเสนอของเขามีความกำกวมในส่วนที่เกี่ยวกับปัญหาที่สำคัญบางประการ หมายความว่าความซับซ้อนของการจัดแบ่งประเภททำให้ไม่สามารถอธิบายประเด็นปัญหาสำคัญได้อย่างครอบคลุมและแน่นอน เช่น ไม่สามารถกำหนดได้อย่างแน่นอนว่ารัฐบาลสมัยใหม่เกิดขึ้นในระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมได้อย่างไรและในระดับใด ท่าทีของกิกเคนส์ก้าวไปกว้างมาระหว่างการมองรัฐในฐานะเป็น “รัฐทุนนิยม” (capitalist state) และในฐานะเป็น “ระบบอำนาจ” (power system) ในตัวของมันเองและของตัวของมันเอง หรือพูดอีกอย่างหนึ่งได้ว่า “การให้ความสำคัญเชิงสัมพัทธ์ของชนชั้น vs ความขัดแย้งและเศรษฐกิจที่ไม่ใช่ชนชั้น vs อำนาจทางการเมือง ในการวิเคราะห์รัฐ-ชาติที่เป็นทุนนิยมของกิกเคนส์ยังคงมีความแน่นอนอยู่” (Jessop, 1989; Held and Thompson, 1989: 122) นัยสำคัญของความกำกวมนี้มีความสำคัญเนื่องจากถ้าหากลักษณะที่ไม่ได้เป็นทุนนิยมของรัฐสมัยใหม่ไม่ได้ถูกแบ่งแยกออกมาต่างหากแล้ว ในด้านหนึ่งนั้นเราก็ไม่สามารถที่จะเข้าใจองค์ประกอบที่สำคัญ

อีกหลายอันของการเมืองยุคใหม่ (modern politics) ซึ่งโดยหลักการแล้วก็คือความสำคัญ
ของ โครงสร้างอำนาจสาธารณะที่ “ไม่ใช่ตัวบุคคล” (impersonal) รูปแบบของรัฐธรรมนูญ
รวมตลอดถึงความหลากหลายของศูนย์อำนาจภายในและภายนอกรัฐ และในอีกด้านหนึ่งนั้น
ปัจจัยที่สำคัญหลายประการที่เกี่ยวข้องในการกำหนดพลวัตและรูปแบบของรัฐที่มีอยู่ ซึ่งเป็นปัจจัยที่
เกี่ยวข้องโดยตรงกับความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของรัฐ รวมตลอดถึงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันกับ
ลักษณะเชิงโครงสร้างของระบบการเมืองระหว่างประเทศ และความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันกับปัญหา
ด้านความมั่นคงที่เผชิญหน้ารัฐสมัยใหม่อยู่ ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็นแรงกดดันให้รัฐต้องเตรียมทำสงคราม
เพื่อเป็นหลักประกันให้กับสันติสุข และถ้าหากปัจจัยเหล่านี้ไม่ได้ถูกนำมาพิจารณากันอย่างเพียงพอ
แล้วละก็ ยิ่งเป็นที่น่าสงสัยกันอยู่ว่า “ด้านที่อยู่ไกลออกไป” (far side) ของสภาวะสมัยใหม่จะ
สามารถถูกรับรู้ได้อย่างถูกต้องหรือไม่

ความน่าเชื่อถือของการสร้างมโนทัศน์ของกิดเคนส์เกี่ยวกับระเบียบสังคมในยุคหลัง
สมัยใหม่ (post-modern) ได้ถูกทำให้ลดน้อยลงไปเนื่องจากปัญหาที่เกิดขึ้น 3 ประการคือ
ประการแรก มันไม่สามารถเป็นทฤษฎีการเมืองที่สร้างความหมายอย่างเป็นระบบให้กับ “ความคิดทาง
การเมือง” (the political good) ที่สัมพันธ์กับสถาบันที่เกี่ยวข้องและปัญหาต่างๆที่เรเผชิญ
อยู่ทุกวันนี้ การสร้างมโนทัศน์ของกิดเคนส์ในเรื่อง “ระเบียบสังคมที่มีมนุษยธรรมและยุติธรรม”
“การเข้าไปเกี่ยวข้องร่วมกันกับทรัพยากรของโลกที่ถูกนำมาใช้” และ “ระบบเศรษฐกิจยุคหลังขาด
แคลน (post-scarcity)” ยังไม่เป็นที่ชัดเจนเพียงพอ *ประการที่สอง* ข้อกำหนดให้ดำเนินการ
ในเชิงสถาบันที่กิดเคนส์ผลักดันให้มันขึ้นนั้น จะต้องได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น เพราะความสัมพันธ์
ของกลุ่มสถาบันที่มีซึ่งกันและกันนั้นยังไม่ได้อยู่ในระดับที่จะเป็นทฤษฎีได้ และเมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ก็
เป็นการยากที่จะทราบได้ว่าควรกระเชิงสถาบันอาจจะเข้ามาเชื่อมโยงเข้าด้วยกันได้อย่างไร และ
ประการสุดท้าย สถาบันใดและองค์กรใดที่อาจจะเสนอเส้นทางให้เดินจากสภาวะสมัยใหม่ไปสู่
“ด้านที่อยู่ไกลออกไป”ของมัน ซึ่งเป็นเรื่องของการขั้นตอนการเปลี่ยนผ่านทั้งหมด นั้น ยังคงไม่มีการ
พูดถึง ทว่ามันก็ไม่ควรจะเกิดขึ้นถ้าหาก “ยูโทเปีย” ยังไม่เป็นจริงเป็นจริงขึ้นมา

ปัญหาเรื่อง “ความคิดทางการเมือง”

การปฏิวัติในยุโรปตะวันออกเป็นจุดเปลี่ยนทางประวัติศาสตร์อย่างไม่มีข้อสงสัย การล่ม
สลายของจักรวรรดิโซเวียตและการถล่มของคอมมิวนิสต์ทั่วยุโรปมิได้เป็นแค่เพียงเหตุการณ์สำคัญ
ของคริสต์ศตวรรษที่ 20 เท่านั้น ทว่าน่าจะเป็นของประวัติศาสตร์ยุคใหม่ด้วยกระแสนการเปลี่ยนแปลง
ระลอกแล้วระลอกเล่าได้แผ่เข้าไปสู่สถาบันการเมืองและความเชื่อที่มีมาแต่เดิมทั่วโลก

การตีความการปฏิวัติอันหลากหลายและผลกระทบของการปฏิวัติที่มีต่อโลกปัจจุบัน อย่าง
น้อยที่สุดก็สะท้อนให้เห็นสิ่งหนึ่ง นั่นก็คือ ประวัติศาสตร์ยังไม่ถึงกาลอวสาน และอุดมการณ์ยังไม่
อาสัญ เสรีนิยมและมาร์กซิสม์ซึ่งเป็นอุดมการณ์อันโดดเด่นที่มีรากเหง้าย้อนกลับไปได้ถึงช่วงการก่อ
ตัวของสภาวะสมัยใหม่นั้น ยังคงมีชีวิตและกระโดดโลดเต้นอยู่ แม้ว่าเสรีนิยมจะโดดเด่นมากขึ้น
อย่างเห็นได้ชัด ทว่ามาร์กซิสม์ก็ไม่ถึงกลับสิ้นเรี่ยวแรงแต่อย่างใด

การอธิบายใหม่ๆเกี่ยวกับความซับซ้อนของสภาวะสมัยใหม่ได้ถูกทำให้ลึกซึ้งมากขึ้นจน
ทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าจะสามารถจัดมัดปะข้อจำกัดบางประการของความคิดทางการเมืองและ
สังคมในยุคแรกๆได้ อย่างไรก็ตามก็ อรรถาธิบายใหม่ๆเหล่านี้ดังเช่น วรรณคดีที่มีต่อโลกสมัยใหม่ที่มี
หลายมิติของ กิดเคนส์ซึ่งได้พูดตัวอย่างมาให้เห็น ในบทความชิ้นนี้ ก็ทำให้เกิดปัญหาใหม่ๆขึ้นมา
ด้วยเช่นกัน และปัญหาเหล่านี้ยังไม่ได้รับการขานไขจนเป็นที่น่าพอใจแต่อย่างใด

หนึ่งในบรรดาปัญหาเหล่านี้ก็คือ ปัญหาเกี่ยวกับความหมายของ “ชีวิตที่ดี” (the good life) ในการเมืองปัจจุบันได้
อย่างไร นี่เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบางสิ่งบางอย่างที่ ฟูกูยามา คอลลิโนคอส และกิดเคนส์
ต้องการพูดถึง (ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อม) และช่วยเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจสิ่งที่ได้

กล่าวมาแล้วในตอนแรกเกี่ยวกับข้อเสนองานของทั้งสามคน

สำหรับพุกยามา ชีวิตที่เกิดจากการหล่อหลอม โลกสมัยใหม่ต่อไปเรื่อยๆ ด้วยหลักการเสรีนิยม ชีวิตทางการเมืองซึ่งไม่ต่างไปจากชีวิตทางเศรษฐกิจ เป็น (หรือควรจะเป็น) เรื่องของเสรีภาพและความคิดริเริ่มของปัจเจกบุคคล ยิ่งมันใกล้เคียงกับสภาพเช่นนี้มากเท่าไร มันก็สามารถถูกนำมาอ้างอิงได้อย่างชอบธรรมมากยิ่งขึ้นว่าความคิดทางการเมืองได้บรรลุถึงแล้ว อันที่จริง ปัจเจกบุคคลเท่านั้นที่ศักดิ์สิทธิ์ มีเสรีภาพและความเท่าเทียมกัน ในระดับที่เขา/หล่อนสามารถดำเนินการให้บรรลุหรือพยายามที่จะทำให้เป้าหมายของตนได้เลือกขึ้นมาเองและผลประโยชน์ของตนเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาได้ ความยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกันสามารถดำรงอยู่ได้ในบรรดาปัจเจกบุคคล การได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพบางอย่างได้รับการเคารพ และพลเมืองทุกคนถูกปฏิบัติอย่างเสมอภาคกันต่อหน้ากฎหมาย ฐานคิดนี้จะต้องไปด้วยกัน กับการสร้างและปกป้อง โลกซึ่งปัจเจกบุคคล "ที่มีเสรีภาพและความเท่าเทียมกัน" สามารถสร้างความก้าวหน้าให้กับตนเอง โดยมีอุปสรรคทางการเมืองน้อยที่สุด -ไม่ว่าจะเป็น โลกตะวันตกหรือโลกตะวันออก เทนือหรือไค

ในทางตรงข้าม คอลลิเนคอสและบรรดานักคิดแนวมาร์กซิสต์คลาสสิกจะออกมาปกป้องความน่าพึงปรารถนาของเป้าหมายและวิธีการของสังคมนิยม สำหรับนักคิดเหล่านี้ การนำเอาความเสมอภาคและเสรีภาพมาพิจารณาอย่างจริงจัง ย่อมเป็นการท้าทายพระคณาจารย์ว่าคุณค่าเหล่านี้สามารถบรรลุได้โดยปัจเจกบุคคลที่ถูกปล่อยให้อยู่กับเครื่องมือที่พวกตนมีอยู่แล้ว ในระบบเศรษฐกิจ "ตลาดเสรี" และในรัฐที่มีบทบาทน้อยมากหรือมีบทบาทจำกัด ความเสมอภาคเสรีภาพ และความยุติธรรม (ซึ่งคนพวกนี้ยอมรับว่าเป็น "จินตภาพอันยิ่งใหญ่") ไม่สามารถบรรลุถึงได้ในโลกที่ถูกครอบงำ โดยกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของเอกชนและเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ทว่าจินตภาพเหล่านี้สามารถเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาได้แค่โดยการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งหลักประกันว่า ปัจจัยการผลิตจะต้องตกเป็นของสังคม (socialisation of the forces of production) -ขั้น การถือครองร่วมกัน และกระบวนการที่ช่วยในการควบคุมของสังคมเฉพาะประเด็นหลังนี้เท่านั้นที่สามารถเป็นหลักประกันได้อย่างดีที่สุดว่า "พัฒนาการที่เสรีของแต่ละคน" ไปด้วยกันได้กับ "พัฒนาการที่เสรีของทุกคนทั้งหมด"

แม้ว่าการปฏิบัติของยุโรปกลางและยุโรปตะวันออกจะทำให้ประชาธิปไตยก้าวออกมาขึ้นอยู่แถวหน้าของการเมืองทั่วทุกภูมิภาคของโลก ความน่าสนใจและลักษณะของประชาธิปไตยโดยตัวของมันเองนั้นยังคงได้รับการพิจารณาไม่เพียงพอจากทั้งพุกยามาและคอลลิเนคอส ในงานเขียนของพุกยามา ประชาธิปไตยถูกบังคับโดยการยืนยันในหลักการทางการเมือง เศรษฐกิจ และจริยธรรมของปัจเจกบุคคล คำถามและปัญหาของความรับผิดชอบแบบประชาธิปไตยอย่างน้อยที่สุดก็มีความสำคัญรองลงมาจากความจำเป็นของเสรีภาพของปัจเจกบุคคลภายใต้กฎระเบียบทางการเมือง ส่วนในงานเขียนของคอลลิเนคอสนั้น การพูดถึงมันในทัศนะต่างๆ เช่น ชุนชน ความขัดแย้งทางชนชั้น และการผลิต ได้เข้ามาแทนที่การวิเคราะห์ประชาธิปไตยอย่างลึกซึ้ง ส่วนการสร้างมโนทัศน์ของความคิดทางการเมืองก็มีจุดอ่อนบางประการเช่นเดียวกับที่กล่าวมาแล้ว กิดเคนส์ไม่ได้เพียงแต่จะไม่สร้างทฤษฎีเกี่ยวกับความคิดทางการเมืองขึ้นมาเท่านั้น ทว่าจุดยืนของเขาที่ไม่ได้นำเสนออรรถาธิบายใดๆ เกี่ยวกับความหมายของประชาธิปไตยในยุคปัจจุบันเลย นอกจากความซับซ้อนในความคิดของกิดเคนส์แล้ว ทฤษฎีของเขาในเรื่องระเบียบยุคหลังสภาวะสมัยใหม่ (post-modern order) ซึ่งมีจุดเน้นอยู่ที่ความจำเป็นในการสร้างระบบเศรษฐกิจยุคหลังการขาดแคลน (post-scarcity economic system) เทคโนโลยีที่มีความเป็นมนุษย์ (humanised technology) ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตัดเรื่องการทหารออกไป (demilitarised international relations) และการมีส่วนร่วมที่ขยายวงกว้างมากขึ้น (increased participation) ได้ "เคินเลียง" ปัญหาที่ว่าจะเป็นประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริงด้วยวิธีใดและอย่างไร

ทั้งที่ประชาธิปไตยได้ปรากฏตัวให้เห็นเกือบเต็มไปหมด

อีกทั้งยังได้มีการนำ

ประชาธิปไตยมาใช้ทั่วไปในวาทกรรมทางการเมือง และมีการปลุกเร้าให้มันกลายเป็นสิ่งสากลในการปฏิบัติโดยระบอบการเมืองต่างๆ ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 กระนั้นประชาชนก็ยังไม่เคยมีตำแหน่งแห่งที่อยู่ตรงศูนย์กลางของทฤษฎีเกี่ยวกับสภาวะสมัยใหม่หรือหลังสมัยใหม่เลย ประชาธิปไตยฉายแสงแห่งความชอบธรรมสากลต่อชีวิตทางการเมืองสมัยใหม่ (อย่างเช่น นโยบายและยุทธศาสตร์จะมีความถูกต้องชอบธรรมและเหมาะสมเฉพาะในบริบทที่เป็นประชาธิปไตยเท่านั้น) อย่างไรก็ดี ประเด็นที่ว่าเงื่อนไขเช่นไรที่จะได้รับการพิจารณาอย่างมีเหตุผลว่าเป็นประชาธิปไตย และเมื่อใดที่เราสามารถอ้างถึงประชาธิปไตยได้อย่างชอบธรรม เหล่านี้ยังคงเป็นเรื่องที่ยังไม่ถูกทำให้กระจ่างชัดแต่อย่างใด ดังนั้น ในส่วนสุดท้ายของบทความชิ้นนี้ จะเป็นการนำเสนอความคิดบางประการเกี่ยวกับประเด็นที่ว่า ทำไมประชาธิปไตยจึงมีความสำคัญอย่างมากในช่วงเวลานี้ และอะไรบ้างที่อาจจะเป็นความหมายของประชาธิปไตยในปัจจุบัน การนำประเด็นเหล่านี้มาวิวาทะกัน น่าจะช่วยทำให้ความหมายของ “ชีวิตที่ดี” ในการเมืองยุคปัจจุบันกระจ่างชัดขึ้น

ประชาธิปไตย: รัฐ และ ประชาสังคม ?

ส่วนหนึ่งของความน่าสนใจของประชาธิปไตยอยู่ที่การปฏิเสธที่จะยอมรับการสร้างโมโนทัศน์ใดๆ เกี่ยวกับความดีทางการเมือง (the political good) นอกจากที่มาจาก “ประชาชน” (the people) นับตั้งแต่การเดินตามอุดมการณ์ “อย่ามาเก็บภาษีถ้าไม่ยอมให้มีตัวแทน” (“No taxation without representation”) ในอังกฤษ ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เรื่อยมาจนถึงการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิเลือกตั้งทั่วไปอย่างแท้จริงในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และ 20 บรรดาผู้ที่สนับสนุนให้รัฐบาลรับผิดชอบมากขึ้น ได้พยายามหาทางสถาปนาวิธีการที่นำพึงพอใจในการเลือก มอบสิทธิอำนาจ และควบคุมการตัดสินใจทางการเมือง ในการปฏิบัติในยุโรปตะวันออกนั้น หลักการว่าด้วยการกำหนดชะตากรรมของตนเอง (self-determination) และหลักการว่าด้วยความยินยอม (consent) ต่อการกระทำของรัฐบาล ได้ท้าทาย (อีกครั้งหนึ่ง) ต่อหลักการว่าด้วยการปกครองโดย “บุคคลเพียงคนเดียว” (“single-person” rule) หรือในกรณีเฉพาะนี้ก็คือ การปกครองโดย “พรรคการเมืองพรรคเดียว” (“single-party” rule) ประชาธิปไตยได้ถูกมองว่าเป็นวิธีการในการจำกัดอำนาจของรัฐ และในการใกล้เคียงโครงการของปัจเจกบุคคลและของกลุ่มที่แข่งขันกัน ยิ่งกว่านั้น ในสภาวะการเมืองที่เกิดขึ้นจากพหุภาวะของอัตลักษณ์ รูปแบบของวัฒนธรรม และผลประโยชน์ ซึ่งแต่ละคนหรือแต่ละฝ่ายเรียกร้องระบอบที่แตกต่างกันนั้น ประชาธิปไตยได้ถูกมองว่าเป็นการนำเสนอพื้นฐานสำหรับการมีขึ้นดีธรรมต่อและการประนีประนอมความแตกต่าง

เมื่อเป็นเช่นนั้น ประชาธิปไตยจึงควรถูกมองว่าเป็นการสร้างมโนทัศน์โดยเฉพาะเกี่ยวกับความดีทางการเมือง เนื่องจากมันได้ให้ (อย่างน้อยที่สุด) ในทางทฤษฎี) รูปแบบของการเมืองและชีวิต ซึ่งมีวิถีทางที่เที่ยงธรรมและยุติธรรมในการประนีประนอมค่านิยมและการโต้แย้งในเรื่องค่านิยม ประชาธิปไตยจึงเป็น “มหา” หรือ “อภิมหา” พรรณนาความ (“grand” or “meta” narrative) เพียงอันเดียวเท่านั้นที่สามารถกำหนดกรอบและขอบเขตให้กับ “การเล่าเรื่อง / การพรรณนาความ” (narratives) อันอื่นๆ ในยุคปัจจุบันได้อย่างชอบธรรม ทว่าทำไมถึงเป็นเช่นนั้นล่ะ? อะไรคือนัยสำคัญของประชาธิปไตย ในยุคที่บางคนคิดว่ามันแสดงให้เห็นถึงอวสานของประวัติศาสตร์ และบางคนคิดว่ามันแสดงให้เห็นถึงความจอมปลอมที่ซ่อนเร้นอยู่ในโครงข่ายของรูปแบบที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน ?

จินตภาพของประชาธิปไตยมีความสำคัญเพราะว่ามันไม่ได้เป็นแค่เพียงการสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมอันหนึ่งในบรรดาค่านิยมทั้งหลายเช่น เสรีภาพ (liberty), ความเสมอภาค (equality) และความยุติธรรม (justice) เท่านั้น แต่มันยังเป็นค่านิยมเพียงอันเดียวเท่านั้นที่สามารถเชื่อมโยงและใกล้เคียงข้อเรียกร้องต่างๆ ที่แข่งขันกัน ประชาธิปไตยเป็นเครื่องมือซึ่งสามารถช่วยทำให้มีพื้นฐานสำหรับการกำหนดลักษณะเฉพาะของความสัมพันธ์ระหว่างปทัสถาน

แตกต่างกัน ประชาธิปไตยไม่ได้ต้องการให้มีความเห็นพ้องต้องกัน ในค่านิยมที่มีอยู่หลากหลาย
 ทว่ามันชี้แนะวิธีการในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมต่างๆที่มีอยู่และปล่อยให้การหาข้อยุติ
 ให้ความขัดแย้งในเรื่องค่านิยมเหล่านั้นเปิดกว้างสำหรับการเข้ามามีส่วนร่วมในการสนทนาทาง
 การเมือง โดยจะยินยอมอยู่ให้สามารถดำรงอยู่ที่แต่ละเฉพาะภายใต้ข้อกำหนดบางอย่างที่ปกป้อง
 คัมครองรูปแบบของการสนทนาดังกล่าวเท่านั้น นี่คือการประกอบของประชาธิปไตยที่นำให้ความ
 สนใจ

รูปแบบหรือการสร้างมโนทัศน์ของประชาธิปไตยแบบใดที่ในทางปฏิบัติทำให้เกิดหรือ
 กระตุ้นให้มีการสนทนาทางการเมือง? คำตอบสำหรับปัญหานี้ (ดังที่ได้เสนอเอาไว้แล้ว) ไม่
 สามารถพบได้ในเสรีนิยมหรือมาร์กซิสม์ ความปรารถนาของเสรีนิยมที่จะสถาปนาความ
 หลากหลายของศูนย์อำนาจและโลกที่มีแต่การเปิดกว้าง ความหลากหลาย และพหุภาวะ
 (plurality) นั้น สอดคล้องกับความเป็นจริงของ "ตลาดเสรี" (free market)
 โครงสร้างและความจำเป็นของระบบการสะสมทุนของเอกชน ถ้าหากความล้มเหลวของเสรีนิยมอยู่
 ที่การมองตลาดในฐานะเป็นกลไกในการประสานงานที่ "ไร้พลัง" อันมีผลทำให้มองข้ามลักษณะ
 ที่บิดเบือนของอำนาจทางเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับประชาธิปไตยแล้ว ความล้มเหลวของมาร์กซิสม์ก็
 คงอยู่ที่การลดทอนอำนาจทางการเมืองให้มาอยู่ที่อำนาจทางเศรษฐกิจ และนั่นก็เป็นละเลย
 (เหมือนดังเช่นที่นักเสรีนิยมประชาธิปไตยและคนอื่นๆ ได้ชี้ให้เห็น) อันตรายของอำนาจทาง
 การเมืองที่รวมศูนย์และปัญหาเรื่องความรับผิดชอบทางการเมือง ข้ออ้างของมาร์กซิสม์ที่แสดงให้เห็น
 ถึงพลังของการเมืองที่ก้าวหน้าได้ถูกทำให้พร่ามัว โดยความสัมพันธ์ของสังคมนิยมในทางปฏิบัติ
 (ในยุโรปตะวันออก) ที่มีกับระบบราชการ การเฝ้าตรวจ (surveillance) ลำดับชั้นของ
 อำนาจ และการควบคุมโดยรัฐ เมื่อเป็นเช่นนั้นบรรดาอธิบายของเสรีนิยมเกี่ยวกับลักษณะของตลาด
 และอำนาจทางเศรษฐกิจจะต้องถูกปฏิเสธ ขณะที่บรรดาอธิบายของมาร์กซิสม์เกี่ยวกับลักษณะของ
 ประชาธิปไตยก็จะต้องถูกตั้งคำถามอย่างจริงจังด้วย

เห็นได้ชัดว่าการสร้างมโนทัศน์ของเสรีนิยมและมาร์กซิสม์เกี่ยวกับเป้าหมายของการที่
 ประชาชนจะต้องมี "เสรีภาพและความเสมอภาค" ในระเบียบของสังคมนั้น มีลักษณะที่จำกัดมาก
 ที่เดียว นักเสรีนิยมอย่างฟูกูยามามองข้ามปัญหาจำนวนมากเกี่ยวกับบริบทของการผลิตและ
 ความสัมพันธ์ทางการผลิต มาร์กซิสม์อย่างคอลลินคอสส์ก็ละเลยประเด็นเรื่องเกี่ยวกับรูปแบบที่
 เหมาะสมและข้อจำกัดของรัฐ และไม่ได้ให้ความสำคัญกับอันตรายของอำนาจทางการเมืองที่รวม
 ศูนย์ รวมตลอดถึงปัญหาเรื่องความรับผิดชอบทางการเมือง ขณะที่กิดเคนส์ก็ให้ความสนใจในฐานะ
 คติของเสรีนิยมและมาร์กซิสม์ แต่ กิดเคนส์ก็ไม่ได้ให้บรรดาอธิบายใดๆเกี่ยวกับบริบททาง
 การเมืองและวัฒนธรรมที่สำคัญบางอย่าง (เช่น เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและการจัดองค์กร
 ระดับครัวเรือน) และผลที่ตามมาส่วนหนึ่งก็คือ ไม่สามารถระบุเงื่อนไขที่สำคัญบางอย่างของการที่
 ผู้หญิง (และผู้ชาย) เข้ามาเกี่ยวข้องในชีวิตสาธารณะ (public life) ทำให้เหล่านี้นำไปสู่
 การมีทหรณะที่จำกัดที่ไม่น่าจะเกิดขึ้นและไม่อาจเป็นที่ยอมรับได้เกี่ยวกับการเมืองและประชาธิปไตย
 และมันก็เป็นทหรณะที่เป็นอุปสรรคต่อความต้องการอย่างแท้จริงที่จะทำความเข้าใจในระเบียบของ
 ประชาธิปไตย (democratic order)

ประวัติศาสตร์ของการปะทะกันของการตีความเกี่ยวกับประชาธิปไตยตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมา
 ได้ทำให้เกิดตัวแบบพื้นฐานที่แตกต่างกันของประชาธิปไตย 3 ตัวแบบ (ซึ่งจำเป็นต้องถูกนำ
 ขึ้นมาพิจารณา) ได้แก่ *ตัวแบบแรก* คือ ประชาธิปไตยโดยตรงหรือแบบมีส่วนร่วม (direct or
 participatory democracy) ซึ่งเป็นระบอบของการตัดสินใจในกิจการสาธารณะซึ่ง
 ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องโดยตรง นี่คือรูปแบบ "แรกเริ่ม" ของประชาธิปไตยที่เคยปรากฏให้เห็น
 ในเอเธนส์สมัยโบราณ *ตัวแบบที่สอง* คือ เสรีนิยมประชาธิปไตยหรือประชาธิปไตยแบบตัวแทน
 (liberal or representative democracy) ซึ่งเป็นระบบของการปกครองที่
 ประกอบด้วย "เจ้าหน้าที่" ที่มาจากการเลือกตั้งโดยที่คนเหล่านี้จะเข้ามาทำหน้าที่ "แสดงแทน"

ซึ่งผลประโยชน์หรือทรศนะของพลเมืองภายในกรอบของ “การปกครองโดยกฎหมาย” ประชาธิปไตยแบบตัวแทนความหมายว่าการตัดสินใจที่มีผลกระทบต่อชุมชนหนึ่งๆจะไม่ถูกกระทำโดยสมาชิกทั้งหมดของชุมชนนั้นๆโดยรวม ทว่าจะถูกกระทำโดยคนกลุ่มหนึ่งซึ่ง “ประชาชน” ได้เลือกตั้งเข้ามาด้วยวัตถุประสงค์ดังกล่าว ในบริบทของการเมืองระดับชาติ ประชาธิปไตยแบบตัวแทนจะอยู่ในรูปของการเลือกตั้งเพื่อเข้าไปทำหน้าที่ตัวแทนในรัฐสภา สภาองเกรส หรือองค์กรระดับชาติที่ทำหน้าที่ทำนองเดียวกัน และ *ตัวแทนที่สาม* คือ รูปแบบที่แตกต่างออกไปอันหนึ่งของระบบประชาธิปไตย ซึ่งมีพื้นฐานอยู่บนตัวแทนพรรคเดียวปกครอง (one-party model) สหภาพโซเวียต หลายสังคมในยุโรปตะวันออก และบางประเทศในโลกที่สาม ได้เคยถูกครอบงำโดยมโนทัศน์นี้ หลักการที่อยู่เบื้องหลังประชาธิปไตยแบบพรรคเดียวปกครองก็คือ จะมีพรรคการเมืองอยู่เพียงพรรคเดียวที่สามารถเป็นผู้แสดงออกซึ่งเจตนารมณ์ทั้งหมดของชุมชนได้อย่างชอบธรรม ผู้เลือกตั้งจะเลือกตั้งระหว่างบรรดาผู้แข่งขันที่แตกต่างกันซึ่งทักท้วงเอาเองว่าตน ได้นำเสนอนโยบายอันหลากหลายภายในกรอบอันเดียวกันทั้งหมด มิใช่ระหว่างพรรคการเมืองที่แตกต่างกันแต่อย่างใด

ตัวแทนที่หลากหลายของประชาธิปไตยเหล่านี้จะนำมาใช้ได้อย่างไรในปัจจุบัน? ตัวแบบแบบมีส่วนร่วม (participatory model) คงไม่สามารถนำมาปรับเปลี่ยนเพื่อใช้ข้ามมิติของเวลาและพื้นที่ได้ การปรากฏตัวของตัวแบบนี้ในบริบทของนครรัฐและภายใต้เงื่อนไขของ “การกีดกันทางสังคม” เป็นส่วนประกอบอันหนึ่งของพัฒนาการที่ประสบความสำเร็จของตัวแบบนี้ (ในเอเธนส์โบราณ ผู้หญิง, ทาสจำนวนมาก และกลุ่มชายขอบสังคมอีกมากมาย ไม่ใช่บุคคลที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในชุมชนทางการเมือง หรือ polity) ในสภาวะการณ์ปัจจุบัน (ซึ่งเต็มไปด้วยการแบ่งแยกทางสังคม, เศรษฐกิจ และการเมืองในอัตราสูง) เป็นเรื่องยากมากทีเดียวที่จะมองเห็นภาพว่าประชาธิปไตยแบบนีสามารถทำงานได้ในระดับกว้าง (Held, 1987: ch.9) นัยสำคัญของข้อพิจารณาดังกล่าวนี้เราจะเห็น ได้ชัดเจนมากขึ้นเมื่อหัน ไปดูชะตากรรมของตัวแบบประชาธิปไตยที่มาร์กซ์ เองเงิลส์ และสำนักสังคมนิยมให้การสนับสนุน ความเหมาะสมของตัวแบบนี้คนเหล่านี้ให้การสนับสนุน ในฐานะเป็นการจัดการในเชิงสถาบันที่เปิดโอกาสให้การโต้เถียง การต่อรอง และการประนีประนอมระหว่างฝ่าย กลุ่ม หรือขบวนการที่ต่อสู้กันนี้ เปิดโอกาสให้ถูกตั้งคำถามได้ ระบบของสถาบันที่สนับสนุนการโต้แย้ง วิวาทะ และการแข่งขันกันระหว่างทรศนะที่แตกต่างกัน (หมายถึงระบบที่ครอบคลุมถึงการก่อตัวของขบวนการ กลุ่มอิทธิพล หรือพรรคการเมืองที่มีคณะผู้นำช่วยผลักดันข้อเรียกร้อง) นี้ ปรากฏว่ากลับกลายเป็นที่พึงปรารถนาและจำเป็น ยิ่งกว่านั้น การเปลี่ยนแปลงในยุโรปกลางและตะวันออกภายหลังปี ค.ศ. 1989 ดูเหมือนว่าจะกลายเป็นประจักษ์พยานยืนยันเรื่องนี้ ได้อย่างชัดเจน เนื่องจากการตอกย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของสิทธิทางการเมืองและของพลเมือง ระบบพรรคที่แข่งขันกัน และการ “ขับรัฐให้ถอยไป” -ซึ่งน่าจะหมายถึงการปลดปล่อยประชาสังคมให้เป็นอิสระจากการครอบงำของรัฐ

อันที่จริง เราไม่สามารถหลีกเลี่ยงความจำเป็นของการยอมรับความสำคัญของหลักการพื้นฐานจำนวนหนึ่งของเสรีนิยม -ซึ่งเกี่ยวข้องกับสำคัญ โดยหลักการของ โครงสร้าง “ที่ไม่ใช่ตัวบุคคล” ของอำนาจสาธารณะ รัฐธรรมนูญที่ช่วยสร้างหลักประกันและคุ้มครองสิทธิ ความหลากหลายของศูนย์อำนาจทั้งภายในและภายนอกรัฐ และกลไกที่สนับสนุนการแข่งขันและวิวาทะระหว่างทางเลือกนโยบายทางการเมือง ที่สำคัญนอกเหนือสิ่งอื่นใดก็คือ การยืนยันข้อสังเกตพื้นฐานของเสรีนิยมที่ให้มี “การคิดแยก” รัฐออกมาจากประชาสังคมนั้น จะต้องเป็นลักษณะสำคัญ ของระเบียบทางการเมืองแบบประชาธิปไตย การสร้างมโนทัศน์ของประชาธิปไตยซึ่งขึ้นอยู่กับรากคติที่ว่ารัฐควรจะมาแทนที่ประชาสังคมตลอดไปหรือในทางกลับกัน (ประชาสังคมก้าวขึ้นมาแทนที่รัฐ) นั้น จะต้องกระทำด้วยความระมัดระวังอย่างยิ่งที่สุดทีเดียว

อย่างไรก็ดี การชี้ให้เห็นถึงข้อโต้แย้งเหล่านี้ไม่ใช่เป็นการยืนยันตัวแบบเสรีนิยมประชาธิปไตยอันใดอันหนึ่งตามที่มันเป็นอยู่ แม้ว่าผู้ที่สนับสนุนประชาธิปไตยหลายต่อหลายคนในยุโรปตะวันออกดูเหมือนว่าจะยอมรับพรศนะอันนี้ ในด้านหนึ่งนั้น เป็นการยอมรับข้อโต้แย้งเกี่ยวกับหน้าที่ที่จำเป็นของรัฐประชาธิปไตย (democratic state) ในการปกป้อง โกล่เกลี่ย ความขัดแย้ง และกระจายทรัพยากร แต่ในอีกด้านหนึ่งนั้นก็เท่ากับการยอมรับบรรดาธิบายของเสรีนิยมประชาธิปไตยที่ถูกกำหนดขึ้นมาแล้วตั้งแต่ยุคของมิลล์ เป็นต้นมา ผู้ที่ให้การสนับสนุนของเสรีนิยมประชาธิปไตยก็มีแนวโน้มที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับหลักการและกระบวนการที่เหมาะสมของการปกครองแบบประชาธิปไตย (democratic government) อย่างไรก็ตาม การเน้นที่ "การปกครอง" (government) นี้เองที่ทำให้คนเหล่านี้หันเหความตั้งใจไปจากการเข้าไปพิจารณาตรวจสอบอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิที่เป็นทางการ (formal rights) และสิทธิในความเป็นจริง (actual rights), ความสัมพันธ์ระหว่างข้อกำหนดที่ปฏิบัติต่อพลเมืองในฐานะผู้ที่มีเสรีภาพและมีความเท่าเทียมกัน และการปฏิบัติที่ไม่สนใจในเรื่องนี้เพียงพอ ความสัมพันธ์ระหว่างมันในทัศนของรัสเซียในทางปฏิบัติแล้วเป็นสิทธิอำนาจอันเป็นอิสระ และการที่รัฐเข้าไปเกี่ยวข้องกับการผลิตซ้ำความไม่เท่าเทียมกันในชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์ระหว่างข้อสังเกตเกี่ยวกับพรรคการเมืองในฐานะ โครงสร้างที่เหมาะสมในการออกช่องว่างระหว่างรัฐและสังคม และ เครือข่ายของศูนย์อำนาจซึ่งพรรคและผู้นำพรรคไม่สามารถเข้าถึงได้ การละเลยปัญหาเหล่านี้เป็นการเสี่ยงต่อการสถาปนา "ประชาธิปไตย" ในบริบทอันอุดมไปด้วยความไม่เสมอภาคทางการเมือง, เศรษฐกิจ และสังคม และเป็นการเสี่ยงต่อการทำให้เกิดรูปแบบของการเมืองแบบประชาธิปไตยที่ลำเอียง (partial) ซึ่งเป็นรูปแบบของการเมืองซึ่งการเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องของบางคนมีผลโดยตรงต่อการถูกจำกัดหรือถูกกีดกันจากการมีส่วนร่วมของผู้อื่นๆ

นัยสำคัญของประเด็นเหล่านี้มีความลึกซึ้งมาก เนื่องจากการที่ประชาธิปไตยในปัจจุบันจะผลิตคอกออกมาได้นั้น จะต้องถูกมองใหม่ว่าเป็นปรากฏการณ์ที่มี "สองด้าน" โดยที่ในด้านหนึ่งเกี่ยวข้องกับการปฏิรูปอำนาจรัฐ และในอีกด้านหนึ่งเกี่ยวข้องกับการปรับ โครงสร้างใหม่ของประเทศสังคม ซึ่งหมายความว่ารวมถึงการยอมรับในความจำเป็นของกระบวนการใน "การสร้างประชาธิปไตยในสองด้าน" (double democratisation) นั่นก็คือการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างรัฐกับประชาสังคม กระบวนการดังกล่าวจะต้องวางอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับในหลักการที่ว่า การแบ่งแยกระหว่างรัฐและประชาสังคมเป็นลักษณะของวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย และบนข้อสังเกตที่ว่าอำนาจในการตัดสินใจจะต้องปราศจากความไม่เท่าเทียมกันและข้อจำกัดต่างๆซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้จากระบบของทุนเอกชนที่ไร้กฎเกณฑ์ ดังเช่นที่มาร์กซ์ได้มองเห็นมาก่อนแล้ว อย่างไรก็ตาม แน่ใจว่าการยอมรับความสำคัญของทั้งสองประเด็นนี้เท่ากับการเป็นการยอมรับในความจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนความหมายของมันที่มีอยู่ก่อนแล้ว (Held, 1987; Keane, 1988)

ถ้าวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยไม่ได้มีอะไรมากไปกว่าการเลือกตั้งเป็นระยะๆแล้ว ตำแหน่งแห่งที่ของกิจกรรมของประชาชนคนจะอยู่แค่เพียงในปริมาณพล "ส่วนตัว" (private) ของประชาสังคมเท่านั้น และขอบเขตของการกระทำของพวกเขาจะต้องขึ้นอยู่กับทรัพยากรที่พวกเขาสามารถควบคุมได้ โอกาสคงแทบจะไม่มีให้เห็นสำหรับพลเมืองที่ทำหน้าที่ในฐานะพลเมือง ในฐานะที่เป็นผู้มีส่วนร่วมในชีวิตสาธารณะ อย่างไรก็ตาม ถ้าหากประชาธิปไตยถูกเข้าใจว่าเป็นกระบวนการที่มีสองด้านแล้ว ก็จำเป็นต้องสร้างโอกาสสำหรับประชาชนให้สามารถสถาปนาตนเองให้มี "ชีวิตความสามารถในการเป็นพลเมือง" (Arendt, 1963) แน่ใจว่าตัวแบบประชาธิปไตยอันนี้คงจะต้องเผชิญกับข้อโต้แย้งที่อาจจะเกิดขึ้นได้ อย่างไรก็ตาม เราก็ต้องมีความหวังว่า ความจำเป็นในการคิดที่ข้ามพ้นกรอบความคิดของเสรีนิยมและของมาร์กซ์นิสต์ และข้ามพ้นข้อโหว่ในทฤษฎีเกี่ยวกับสภาวะสมัยใหม่และหลังสมัยใหม่ของกิคเคนส์นั้น อย่างน้อยที่สุดก็ควรจะต้องได้รับการสถาปนาเสียตั้งแต่เดี๋ยวนี้

บทสรุป

แน่นอนว่าบทเรียนประการหนึ่งของคริสต์ศตวรรษที่ 20 คงจะได้แก่ประเด็นที่ว่าประวัติศาสตร์ยังไม่ได้ปิดฉาก และความก้าวหน้าของมนุษย์ยังคงเป็นเรื่องของความสำเร็จที่เปราะบางอย่างยิ่ง ไม่ว่าเราจะนิยมและศึกษามันอย่างไรก็ดี ลัทธิฟาสซิสต์ (Fascism), ลัทธินาซี (Nazism) และลัทธิสตาลิน (Stalinsim) เกือบจะเข้ามาควบคุมประชาธิปไตยในตะวันตกทั้งหมดเมื่อ 50 ปีที่แล้ว ผลของการกระทำของมนุษย์ทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจนั้นมักจะสร้างความประหลาดใจให้เกิดขึ้นมาได้เสมอ-บ้างก็สร้างความหายนะ บ้างก็เป็นรากฐานของความหวัง- ในแง่นี้ ประวัติศาสตร์ยังคงมีอยู่เพื่อให้ถูกสร้าง แต่ถ้านำคำพูดของมาร์กซ์คิดแปลงเสียใหม่ ก็คงจะกล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์ไม่สามารถถูกสร้างขึ้นมาจากพวกเราเป็นฝ่ายเลือกได้เองเสมอไป เพราะบ่อยครั้งที่เดียวที่มันเป็นผลของสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นและส่งผ่านมาจากอดีตโดยตรง (Marx, 1963) การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย, เพื่อการสร้างมโนทัศน์ของความคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งก็คือ "ชีวิตที่ดี" (the good life) ตามที่ถูกละเมิดภายใต้เงื่อนไขของการมีส่วนร่วม "อย่างเสรีและเท่าเทียมกัน"- คงจะไม่มีหลักการประกัน ทว่ามันจะต้องเป็นการต่อสู้ซึ่งทุกคนสามารถพบพื้นฐานที่ได้อย่างเท่าเทียมกันสำหรับการกระทำ

แน่นอนว่ากลุ่มหรือองค์กรสามารถปฏิเสธที่จะเข้ามามีส่วนร่วม ในบทสนทนาทางการเมือง (political dialogue) และถ้าพวกเขาทำเช่นนั้น มันก็คงไม่มีอะไรเป็นแก่นแท้ของจินตภาพของประชาธิปไตยซึ่งผลักดันให้พวกเขาทำเช่นนั้น ถ้าประชาธิปไตยถูกปฏิเสธในฐานะเป็นรูปแบบของการปกครองที่ชอบธรรมแล้ว การเมืองของรูปแบบอื่นๆ ในการปกครองก็จะเข้ามา "เล่น" ด้วย "ปีค.ศ. 1989" ได้ยืนยันให้เห็นถึงการสนับสนุนจินตภาพของประชาธิปไตยที่มีมากขึ้น นอกจากนั้นยังสะท้อนให้เห็นช่องว่างที่มีอยู่ขณะนี้ระหว่างตัวแบบต่างๆ ของประชาธิปไตย, ระหว่างเสรีนิยมประชาธิปไตยในปัจจุบันและตัวแบบที่ไต่กล่าวถึงมาแล้ว จากการระดมความแตกต่างดังกล่าวนี้เองที่ทำให้ฟูยยามาสามารถชี้ให้เห็นถึง "อวสานของประวัติศาสตร์" ได้ อย่างไรก็ตาม เราน่าจะกล่าวได้ว่าเรายังคงอยู่ในกระแสความเปลี่ยนแปลงของประวัติศาสตร์ซึ่งมีทางเลือกที่แน่นอนเกี่ยวกับลักษณะของระเบียบในปัจจุบันที่จะต้องแสวงหา

บริบทของทางเลือกจำนวนหนึ่งได้เชื่อมโยงจินตภาพของประชาธิปไตยเข้ากับกรอบที่ใหญ่กว่าของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยตรง ถ้าประวัติศาสตร์และปฏิบัติการของประชาธิปไตยได้ถูกกำหนดให้กลายเป็นศูนย์กลางของ "พื้นที่" (นครรัฐ, ชุมชน, รัฐ-ชาติ) ตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ก็น่าจะเป็นไปได้ว่ามันจะถูกกำหนดให้เป็นศูนย์กลางของพื้นที่ระหว่างประเทศหรือของโลกในอนาคต ในโลกของความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันที่ก้าวหน้ามากขึ้น (ซึ่งสะท้อนออกมาผ่านระบบสื่อสารและเทคโนโลยีสมัยใหม่) มีปัญหาเร่งด่วนเกี่ยวกับอนาคตและประสิทธิภาพของประชาธิปไตยของชาติ ยังไม่มีคำตอบในขณะนี้สำหรับปัญหาที่เกิดขึ้นจากความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันซึ่งมีผลกระทบอันซับซ้อนและลึกซึ้ง อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีชุดของปัญหาสำคัญที่จะต้องนำมาพูดถึงกัน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แน่นอนว่าเราสามารถพบเหตุผลที่ดีมากมายทีเดียวสำหรับการมองโลกในแง่ดีที่ว่าเราพบเส้นทางข้างหน้า รวมตลอดถึงเหตุผลที่ดีอีกมากมายสำหรับการขบคิดทบทวนกันใหม่ว่าประชาธิปไตยจะเผชิญกับการถูกวิพากษ์และตรวจสอบในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อนี้

References

- Arendt, H. (1963). *On Revolution*. New York: Viking Press.
- Ball, T. and Dagger, R. (1991). *Ideals and Ideology: A Reader*. New York: Harpers Collins.
- Beetham, D. (1991). *The Legitimation of Power*. London: Macmillan.
- Bennett, John J. and George, S. (1987). *The Hunger Machine*. Cambridge: Polity Press.
- Berlin, I. (1969). *Four Essays of Liberty*. Oxford: Oxford University Press.
- Bobbio, N. (1987). *Which Socialism ?*. Cambridge: Polity Press.
- Callinicos, A. (1991). *The Revenge of History: Marxism and East European Revolution*. Cambridge: Polity Press.
- Cliff, T. (1974). *State Capitalism in Russia*. London: Pluto.
- Dahl, R. (1985). *A Preface to Economic Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Dahl, R. (1989). *Democracy and Its Critic*. New Haven: Yale University Press.
- Dunn, J. (1979). *Western Political Theory in the Face of the Future*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Friedman, J. (1989). The New Consensus I: The Fukuyama Thesis. *Critical Review*, 3 (3-4): 373-410.
- Fukuyama, F. (1989). The End of History ?. *The National Interest*, 6 (Summer): 3-18.
- Fukuyama, F. (1990a). A Reply to My Critics. *The National Interest*, 18 (Winter) 8-13.
- Fukuyama, F. (1990b). The End of History ?. *Dialogue*, 89 : 8-13.
- Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. London: Penguin Books.
- Giddens, A. (1990a). *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1990b). Socialism, Modernity and Utopianism. In *New Statesman and Society*, 2 november, reprinted In Hall, S., Held, D. and McGrew, T. (eds.), *Modernity and Its Futures* (2nd edition). Cambridge: Open University.
- Hegel, G. W. F. (1967). *Philosophy of Right*. Oxford : Oxford University Press.
- Held, D. (1987). *Models of Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Held, D. (1989). *Political Theory and the Modern State*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Held, D. (1992). The Development of Modern State. In Hall, S. and Bieben, B. (eds.). *Formation of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Held, D. (ed). (1991). *Political Theory Today*. Cambridge: Polity Press.
- Held, D. and Thompson, J. B. (eds.) (1989). *Social Theory of Modern Society: Anthony Giddens and his Critics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Himmelfarb, G. (1989). Response to Fukuyama. *The National Interest*, 16 (Summer).
- Hirst, P. Q. (1989). Endism. *London Review of Books*, 23 (Nov).
- Horkheimer, M. and Adorno, T. (1972). *The Dialectics of Enlightenment*. New York: Herder and Herder.
- Jessop, B. (1989). Capitalism, Nation-State and Surveillance. In Held, D. and Thompson, J.B. (eds.). *Social Theory of Modern Sciences: Anthony Giddens and His Critics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kaufman, W. (1954). *The Portable Nietzsche*. New York: Viking.
- Keane, J. (1988). *Democracy and Civil Society*. London: Verso.
- Kennedy, P. (1988). *The Rise and Fall of the Great Powers*. London: Unwin Hyman.
- Keohane, R. O. (1984). *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton, N.J. : Princeton University Press.
- Lewis, P. (1990). The Long Goodbye: Party Rule and Political Change in Poland Since Martial Laws. *Journal of Communist Studies*, 6 (1): 27-29.
- Lewis, P. (1991). Democratization in Eastern Europe. *Coexistence*, 27: 245-267.
- Lijphart, A. (1989). *Democracies*. New Haven: Yale University Press.
- Marx, K. (1963). *The 18th Brumaire of Louis Bonaparte*. New York: International Publishers.
- McCarney, J. (1993). Shaping Ends: Reflections on Fukuyama. *New Left Review*, 202 (Nov-Dec): 37-53.
- Miliband, R. (1992). Fukuyama and the Socialist Alternatives. *New Left Review*, 193 (May-June): 108-133.
- Miller, J. B. (1989). *Market Socialism*. Oxford: Clarendon Press.
- Mortimer, E. (1989). The End of History ?. *Marxism Today* (Nov): 26-33
- Thompson, J. B. (1990). *Ideology and Modern Culture*. Cambridge: Polity Press.